

Andrzej Kowalczyk, akowalcz1@uw.edu.pl

Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski

Atrakcyjność turystyczna parków na obszarach miejskich – zarys problemu

Słowa kluczowe: ogród, park miejski, atrakcyjność turystyczna

Abstrakt

Park należy rozumieć jako zaplanowaną przestrzeń pokrytą wprowadzoną przez człowieka półnaturalną lub naturalną roślinnością. Zazwyczaj powstają one w celu zapewnienia rozrywki i wypoczynku, ale niektóre zakłada się by chronić przyrodę. Park i ogród odzwierciedla harmonię, jaka powinna istnieć między człowiekiem a naturą. Od czasów starożytnych ogrody były odwiedzane przez podróżników. Niektóre tego typu miejsca, jak Central Park w Nowym Jorku, czy Parc Güell w Barcelonie, budzą duże zainteresowanie wśród turystów również obecnie, nie jedynie z powodu walorów przyrodniczych, ale i walorów kulturowych. Parki na obszarach miejskich składają się nie tylko z trawników, drzew i skał, ale wiele z nich ma na swoim terenie budynki historyczne, pomniki, fontanny, a także infrastrukturę dla aktywnego wypoczynku – place zabaw, boiska, trasy piesze i rowerowe itp. Artykuł dotyczy atrakcyjności turystycznej parków na obszarach miejskich. Na początku autor przedstawia dane pochodzące z rankingów obejmujących czołowe parki miejskie na świecie. W drugiej części artykułu zawarto krótki opis czterech parków miejskich: w Pradze (Czechy), Madrycie (Hiszpania), Isfahanie (Iran) i Victorii (Hongkong).

Wstęp

Ogrody i założenia parkowe były odwiedzane przez podróżujących w celach, które współcześnie można nazwać turystycznymi, prawdopodobnie już w czasach starożytnych. Zainteresowanie nimi wynikało z poszukiwania przez podróżujących miejsc, gdzie dałoby się zauważyć związki zachodzące między przyrodą a człowiekiem, które to występowały (i występują) w większości wierzeń i są podstawą wielu współczesnych systemów religijnych (w tym chrześcijaństwa, islamu, buddyzmu, taoizmu, czy hinduizmu). Jak zauważa A. Studnicka [2007, s. 215-216] „*Ogród nie jest, tylko i wyłącznie, definicyjnym dziełem sztuki – «wytworem świadomej działalności człowieka», artefaktem. Jego specyfika polega na tym, że jest żywym organizmem, mającym za autorów przyrodę i człowieka wielokrotnionego, naznaczonym pewnym rysem nieśmiertelności w możliwościach «zagospodarowania» metamorphosis bytu.*”.

Chociaż G. Böhme [2002] twierdzi, że dopiero tzw. park krajobrazowy (ogród angielski) stał się symbolem jedności przyrody i kultury, a wcześniejsze założenia parkowe w Europie (podobnie, jak w kulturze islamu) były od początku do końca dziełem człowieka¹, to jednak ogrody zakładane w Azji Wschodniej od samego początku ich istnienia na ogół były pomyślane tak, aby wykazać związki łączące człowieka z przyrodą. Dlatego też ogrody chińskie czy japońskie były m.in. urządzone w taki sposób, aby w jak największym stopniu wkomponować się w otaczający je krajobraz [Studnicka 2007, s. 217-219; Szymańska 2001, s. 280].

Z tego, co wyżej napisano, pośrednio wynika, że odwiedzanie w celach turystyczno-wypoczynkowych parków i ogrodów należy uznać za kwintesencję idei turystyki

¹ Świadczył o tym ich geometryczny układ, odpowiedni dobór gatunków roślin i miejsca ich sadzenia, a także sposoby utrzymywania ogrodu, które wynikały z przesłanek kulturowych.

zrównoważonej. Ponieważ znaczna część tych obiektów znajduje się w miastach, można przyjąć, iż ich odwiedzanie przez turystów jest formą uprawiania turystyki zrównoważonej na obszarach miejskich. Chociaż niektórzy mogą uważać, że idea turystyki zrównoważonej i koncepcja turystyki miejskiej są sobie przeciwstawne, powstała jeszcze w końcu XIX w. idea miasta – ogrodu autorstwa E. Howarda, rosnąca liczba zwolenników koncepcji *eco-cities*, czy też rozwój dziedziny nauki nazywanej *urban ecology* świadczą, iż nawet w warunkach miejskich koegzystencja człowiek – przyroda jest nie tylko możliwa, ale też pożądana.

Celem przedstawionego niżej tekstu jest wykazanie, że zlokalizowane na obszarach miejskich parki i ogrody służą nie tylko mieszkańcom miast, są ważnym elementem struktury przestrzennej miast i odgrywają znaczącą rolę w ekosystemie miejskim, ale mogą być również postrzegane jako atrakcje turystyczne, łączące w sobie cechy związane zarówno z turystyką przyrodniczą, jak i z turystyką kulturową.

Parki i ogrody na obszarach miejskich – krótki zarys historii

Jak wynika z odkryć archeologicznych, zapisów historycznych, a także badań z zakresu architektury krajobrazu, geomorfologii, geografii historycznej i innych nauk o przestrzeni, ogrody były zakładane już w starożytnym Egipcie, przy czym ich rola wiązała się często z religią. Podobnie było w starożytnych Persji i Medei oraz w Mezopotamii [Dalley 1993]. Jak twierdzi M. L. Gothien [1928a, s. 40-41] przybyli w IV w. p.n.e. do Persji Grecy byli pod wrażeniem tamtejszej sztuki ogrodniczej, czemu dawali wyraz w opisach ziem podbitych przez Aleksandra Wielkiego. W tym miejscu należy zauważyć, że pierwsze parki i ogrody z reguły powstawały w sąsiedztwie rezydencji czy też grobowców (tak było w Egipcie). Obiekty zakładane przy siedzibach możnowładców nie były dostępne dla ogółu i służyły ich właścicielom oraz ich rodzinom, a także gościom; tym samym nie były one ogólnodostępne. Według wspomnianej M. L. Gothien [1928a, s. 70] dopiero w starożytnej Grecji zaczęto zezwalać na wstęp do parków i ogrodów postronnym, m.in. dlatego, że często otaczały one gimnazjony (*gymnasion*), które z natury rzeczy były udostępniane wszystkim obywatelom płci męskiej [Gothien 1928a, s. 65]. Tradycja ta została przejęta przez państwa hellenistyczne, a następnie cywilizację starożytnego Rzymu.

Chociaż należy przyjąć, że już w czasach antycznych parki i ogrody cieszyły się zainteresowaniem podróżujących, to jednak informacje na ten temat zaczęły pojawiać się częściej dopiero pod koniec średniowiecza (np. we wspomnieniach z podróży do Azji autorstwa Marco Polo czy w opisach ibn Battuty) oraz w epoce renesansu. Jako przykład może posłużyć opis parków w Isfahanie, jaki można znaleźć w relacji z podróży do Persji Jeana Chardina [1711], który przybył po raz pierwszy do tego miasta w 1666 r.². Trzeba przyjąć, że zjawisko to było spowodowane nie tylko udostępnianiem ogrodów postronnym, ale także zakładaniem coraz to większej liczby nowych parków, które zaczęły być postrzegane jako „atrakcje turystyczne” w zbliżonym do obecnego znaczenia tego zwrotu [Kraus 1984, s. 61]. W tym czasie w Europie z licznych parków i ogrodów były znane przede wszystkim Florencja i Rzym, leżące na głównej trasie (rozpoczynających się mniej więcej w tym czasie) podróży, które przeszły do historii pod nazwą *Grand Tour* [Towner 1995, s. 341]. Świadectwem zainteresowania w epoce *Grand Tour* parkami, ich historią i symboliką – w tym przypadku parkami antycznymi – może być znany esej autorstwa sir Williama Temple z 1685 r. [Temple 1908]. Wypada jednak wspomnieć, że przedmiotem zainteresowania podróżujących były nie tylko parki przy pałacach czy ogrody klasztorne (można je uznać za atrakcje związane z *cultural tourism*), ale również obiekty,

² Pierwsze relacje J. Chardina z podróży do Persji ukazały się już drukiem w 1686 r. [www.iranicaonline.org, 05.12.2015].

które współcześnie można by umieścić w kategorii *research tourism*, gdyż w dużej mierze były odwiedzane przez przyrodników. Jako przykład może posłużyć założony w 1545 r. [Gothien 1928a, s. 243] ogród botaniczny w Padwie. Znaczna część tych parków i ogrodów znajdowała się w miastach i wyraźny wzrost zainteresowania nimi dał się zauważyć w XVIII w. i na początku XIX w., szczególnie wśród Brytyjczyków [Sweet 2012].

Jak już wspomniano, mimo, że już w wiekach XVI-XVIII coraz częściej zaczęto udostępniać parki i ogrody położone przy rezydencjach czy klasztorach, które dotychczas były zamknięte dla postronnych (jednym z pierwszych tego rodzaju obiektów był Großer Tiergarten w Berlinie, udostępniony już w 1649 r.), to jednak dopiero w XIX w. zaczęto projektować parki ogólnopubliczne. Pierwsze tego rodzaju obiekty powstały w Wielkiej Brytanii, przy czym należy zaznaczyć, że tworzone je (podobnie jak wspomniany Großer Tiergarten) bądź na obrzeżach miast, bądź też w ich centralnych częściach. Mimo że już wcześniej parki i ogrody w miastach były swoistymi „atrakcjami turystycznymi”, dopiero poczynając od połowy XIX w. zaczęto je postrzegać jako istotny walor środowiska miejskiego, który jednocześnie służy mieszkańcom miasta, jak i podnosi jego atrakcyjność dla potencjalnych i rzeczywistych turystów [Law 1996, s. 8].

Ponieważ parki i ogrody występujące obecnie na obszarach miejskich powstawały w różnych epokach historycznych, zakładano je według reguł różnych szkół sztuki projektowania terenów zielonych. Tym samym można przyjąć, że reprezentują one wszystkie najczęściej wyróżniane style, zarówno tzw. formalne (przede wszystkim ogrody perskie arabskie, włoskie, francuskie), jak i nieformalne (główniej ogrody chińskie, japońskie i angielskie). Niektóre z parków zlokalizowanych w miastach mają postać założeń naturalnych, czy też przypominają w znacznej mierze las. Nie wchodząc w symbolikę ogrodów należy wspomnieć, iż ich różne style nawiązują w znacznym stopniu do zasad występujących w poszczególnych religiach oraz związanych z nimi systemów filozoficzno-kulturowych³, a kwestia stosowanych w nich rozwiązań funkcjonalnych jest niejako wtórna. Często jednak zdarza się, że niektóre ogrody – zwłaszcza większe – składają się z części zaprojektowanych i utrzymanych w różnych stylach. Zjawisko to daje się zauważyć zwłaszcza w parkach zlokalizowanych w Europie, Ameryce Północnej, Ameryce Południowej, Australii i Afryce – w mniejszym stopniu w obiektach znajdujących się w Azji. To co wyżej napisano, bardzo często dotyczy parków w miastach, w tym również opisanych w dalszej części prezentowanego tekstu. Jako przykład może posłużyć Parque del Buen Retiro w Madrycie, którego fragmenty zaprojektowano odpowiednio w stylach włoskim, francuskim i angielskim.

Chociaż problematyka związana ze stylami ogrodów wykracza poza temat przedstawianego tekstu, uznano, że należy jednak wspomnieć o najważniejszych cechach stylów, które występują w parkach szerzej opisanych w dalszej części opracowania. Chodzi o konwencje określane jako styl ogrodu włoskiego (dominujący w parku Valdštejnská zahrada), ogrodów angielskiego i francuskiego (Parque del Buen Retiro), a także ogrodów perskiego (przykład Bagh-e Chehel Sotun) i chińskiego (Hong Kong Park) (ryc. 1, 2).

Ogrody w stylu włoskim mają regularny układ, składający się z wyraźnie zaznaczonych osi i symetrycznych kwater oraz strzyżonej, na ogół wiecznie zielonej, roślinności. Często występują w nich pergole (przejścia porośnięte pnącą się roślinnością) oraz niewielkie zbiorniki wodne o proporcjonalnych kształtach. W ogrodach włoskich starano się umieszczać wiele posągów (na ogół nawiązujących do czasów antycznych) i fontann, często sztucznych

³ Jak twierdzi A. Studnicka odnosząc się do ogrodów islamskich: „Scenografia arabskiego ogrodu w odmienny sposób realizuje tęsknotę za utraconą szczęśliwością. Dla islamu jest to tęsknota za Edenem. Raj Koranu różni się w zasadniczy sposób od buddyjskiej nirwany, chińskiej nicości, bezprzedmiotowej jedności z wszechświatem. Jest pełnym zmysłowości, pięknym ogrodem kwietnym, obsadzonym drzewami i rozumianym jako środek świata. Ogród islamu, zamknięty i ograniczony murem, jest jego symbolem. Mimetyczność przedstawienia narzuca określony, wymarzony obraz raju. Ogród perski staje się magiczną przestrzenią, miejscem zawieszonym pomiędzy światem materialnym a anielskim” [Studnicka 2007, s. 222-223].

grot (grotto) czy ścian imitujących skały; tworzone tu także osłonięte gęstymi krzewami zakątki nazywane *giardini secreti* [Gothien 1982a, s. 263]⁴. Inną charakterystyczną cechą ogrodów włoskich było również budowanie wolier dla ptaków.

Ryc. 1a-c. Przykłady ogrodów w stylu: włoskim (Zamek Pieskowa Skała w Pieskowej Skale, Polska), francuskim (Zamek Lednice w Lednicach, Czechy) i angielskim (Královská zahrada w Pradze, Czechy)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2007, 2006, 2009.

Ryc. 2a-c. Ogrody w stylu perskim: Lahore Fort w Lahore (Pakistan), Kakh-e Khorshid (Qasr-e Khorsid) w Kalat-e Naderi (Iran), Bagh-e Mahruq w Neyshabur (Nishapur, Iran)

Źródło: fot. Andrzej Kowalczyk, 2006, 2010.

Dla ogrodów francuskich również charakterystyczna jest regularność kompozycji, w której dużą rolę odgrywa symetria dwuboczna względem głównej alei, przechodzącej przez środek ogrodu; wszystkie ciągi komunikacyjne mają prosty przebieg. W stylu tym zarówno drzewa, jak i krzewy, są formowane i równo strzyżone. W porównaniu z ogrodami w stylu włoskim, w ogrodach francuskich znacznie większą rolę odgrywają kwiaty (na ogół w postaci regularnych rabat). Ogród francuski, dzięki odpowiedniemu rozplanowaniu alei, szpalerów drzew i krzewów (niekiedy tworzących labirynty) oraz punktów widokowych, składa się z szeregu wnętrz ogrodowych, którym przypisane są różne funkcje; często są one oddzielone od siebie tzw. boskietami, czyli szpalerami drzew. W tego typu ogrodach (zwłaszcza powstałych w okresie baroku) zwracano szczególną uwagę na zachowanie kontrastu i światłocienia, czemu służyło różnicowanie wysokości terenu w sąsiadujących ze sobą częściach ogrodu oraz odpowiedni dobór roślin. W różnych miejscach ogrodu sytuowano posągi, fontanny czy ławki, a wzdłuż głównej osi projektowano elementy mające podkreślić reprezentacyjny charakter ogrodu (pawilon, zbiornik wodny, aleję). Niekiedy w ogrodach francuskich tworzone teatry ogrodowe⁵.

Z kolei ogrody w stylu angielskim pojawiły się później niż tego typu obiekty francuskie. Ich zasadniczą cechą było wkomponowanie ogrodu w krajobraz naturalny albo

⁴ Tematyce ogrodów włoskich bardzo wiele miejsca poświęciła w swoim dziele M. L. Gothien [1928a], w którym rozdział *Italy in the time of the Renaissance and the Baroque style* zajmuje strony od 205 do aż 350. Z nowszych opracowań na ten temat należy wymienić książkę C. Lazzaro [1990].

⁵ W dziele M. L. Gothien ogrodom francuskim poświęcono rozdziały *The time of Louis XIV* [1928b, s. 49-108] oraz *The French garden in European countries* [1928b, s. 111-230], w którym główne ich cechy zostały krótko ujęte na stronach 111-115.

tworzenie sztucznego krajobrazu, który przypominałby naturalny. Z tego też względu większość alej i ścieżek była kręta, a skupiska drzew i krzewów oddzielano od siebie rozległymi trawnikami, niekiedy również rabatami (nieregularnymi) kwiatowymi. Duże znaczenie dla ogrodów angielskich, z reguły zajmujących większą powierzchnię niż ogrody włoskie czy francuskie, miało wznoszenie obiektów nawiązujących w zamyśle do przeszłości – sztucznych ruin (np. podobnych do pozostałości zamków gotyckich), obelisków, mostów, budowli przypominających antyczne świątynie. Często w ogrodach angielskich pojawiały się duże zbiorniki wodne (czasami naturalne), strumyki, niekiedy nawet podmokłości. W różnych miejscach rozmieszczano ławki, nierzadko pozostające nieco w ukryciu⁶.

Jak twierdzą niektórzy autorzy, sztuka tworzenia ogrodów chińskich sięga nawet XVI w. p.n.e. [Pawlak 2009, s. 7], kiedy to zaczęły powstawać obiekty ukształtowane w ścisłym związku z przyrodą, co przejawiało się w wykorzystywaniu rzeźby terenu, uwzględnianiu obecności skał i kamieni, a także układu cieków i zbiorników wodnych. Jednocześnie – co może wydawać się w odniesieniu do tego co napisano paradoksem – od samego początku idea ogrodów chińskich jest szczególnie silnie związana z podstawami filozoficznymi kultury Chin a także ich sztuką. Wiele miejsca tej kwestii poświęca A. Pawlak [2009, s. 9]⁷, która już na początku swoich rozważań stwierdza, że „sztuka ogrodów chińskich łączy się ściśle z ewolucją malarstwa. Wiele motywów z przedstawień malarskich, zaobserwowanych w przyrodzie znajdowało wyraz w kształtowaniu formy plastycznej ogrodów. Na formowanie się postaw artystycznych twórców ogrodów miały także wpływ utwory literackie zawierające opisy przyrody”. Należy także podkreślić, że w ogrodach chińskich dużo miejsca (z reguły od 15% do 30% ich powierzchni) zajmują budynki. Ich lokalizacja jest przemyślana, bowiem z jednej strony łączą różne krajobrazy, jednocześnie nadając im uporządkowany charakter [Pawlak 2009, s. 55]. Jak już wcześniej wspomniano, ogrody w stylu chińskim są zaliczane do ogrodów nieformalnych (podobnie jak ogrody angielskie). Przejawia się to w nieregularnym rozplanowaniu poszczególnych ich części, braku prostych alej i ścieżek czy też krzywiźnie wielu elementów architektonicznych (dachów, mostów) (ryc. 3)⁸.

Ogrody perskie⁹, uważane często za jeden z typów ogrodów islamskich, w swojej klasycznej formie składają się z czterech podstawowych kwadratów (konceptcja *chahar bagh*¹⁰), rozdzielonych od siebie dwoma głównymi osiami – alejami – oraz (co bardzo często się zdarzało) kanałami bądź zbiornikami wodnymi o regularnym kształcie. Niekiedy zbiorniki te stanowiły centralną część założenia parkowego i projektowano je tak, aby odbijały się w nich pobliskie drzewa i budowle. W przypadków większych założeń parkowych wspomniane cztery kwadraty były nieraz wielokrotnie powtarzane, przy czym zawsze

⁶ M. L. Gothien poświęca uwagę głównej idei ogrodów angielskich (podając liczne przykłady) w rozdziale *The English landscape garden* [Gothien 1928b, s. 277-321]. Natomiast w następnym rozdziale jej dzieła, dotyczącym ewolucji ogrodów i parków w XIX w., można zauważyć zmiany, jakie zachodziły w projektowaniu ogrodów (nie tylko angielskich) w kolejnych dekadach.

⁷ Wspomniana autorka skupia się na relacjach między ogrodami a malarstwem i literaturą w Chinach w rozdziałach *Malarstwo krajobrazowe* (strony 29-37) i *Krajobraz i koncepcje artystyczne* (strony 39-56).

⁸ W pracy M. L. Gothien [1928b] dedykowanej historii ogrodów na świecie, ogrodom chińskim poświęcono stosunkowo niewiele uwagi, co więcej – omówiono je w jednym rozdziale z ogrodom japońskimi: *China and Japan*. Zawiera on łącznie 40 stron (od 233 do 273), a podrozdział dotyczący ogrodów chińskich liczy ich tylko 24 (strony 233-257).

⁹ Do ogrodów perskich zaliczane są także ogrody zakładane w czasach dynastii Wielkich Mogołów w dzisiejszych Indiach (ich północnej części), Pakistanie i Afganistanie.

¹⁰ Idea *chahar bagh* (dosłownie „cztery ogrody”, które symbolizują cztery żywioły – wodę, kurz, wiatr i ogień [Behbahani, Khosravi 2012, s. 3] występowała już w ogrodach zakładanych w czasach starożytnej Persji (vide Pasargadae) i została przejęta w czasach islamskich [Kalantari 2011, s. 40-43; Walcher 1998, s. 333]. W islamie zasada *chahar bagh* jest utożsamiana z wymienionymi w Koranie czterema rzekami w raju: wina, wody, mleka i miodu [Kalantari 2011, s. 50].

stanowiły podstawową jednostkę przestrzenną ogrodu perskiego¹¹. Fakt ten sprawia, że są one uważane za ogrody formalne.

Ryc. 3a-b. Nan Lin Garden w Koulunie (Chiny, Specjalny Region Administracyjny Hongkong) – ogród w stylu chińskim

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2011.

„Park miejski”, czy „park w mieście” – podobieństwa i różnice

Termin „park miejski” może być rozumiany bardzo różnie; według najprostszej definicji to „publiczna zorganizowana miejska przestrzeń zielona pełniąca funkcje wypoczynkowe, a niekiedy także sportowe lub inne. Zazwyczaj zajmuje większą powierzchnię i pełni bardziej złożone funkcje niż ogród miejski. W parku wyznaczone są ścieżki i trasy do spacerowania (zwykle wybrukowane lub wyasfaltowane), w jego obrębie znajdują się także obiekty małej architektury (kosze na śmieci, ławki, latarnie itp.), a często również szalety, place zabaw, amfiteatry, altany, fontanny czy pomniki.” [<https://pl.wikipedia.org> 05.12.2015]¹². W przytoczonej definicji najważniejszą kwestię stanowi fakt, że parki miejskie są już w swoim założeniu, czyli wówczas, gdy zostały zaprojektowane, ogólnodostępne. Istotne jest również stanowienie części przestrzeni miasta, która pełni funkcje wypoczynkowe. Trzecią ważną ich cechą jest zróżnicowane zagospodarowanie przestrzenne.

Według niektórych autorów pierwszym parkiem miejskim był Boston Common w Bostonie (obecny stan Massachusetts w Stanach Zjednoczonych), otwarty dla publiczności w 1634 r. Chociaż w 1728 r. powstała w nim droga, pełniąca rolę promenady, to jednak parkiem miejskim w pełnym tego słowa znaczeniu stał się on w 1830 r., gdy przestał być wykorzystywany jako pastwisko i uzyskał nazwę Washington Park (aczkolwiek już w 1808 r. przylegająca do niego Sentry Street otrzymała nazwę Park Street) [Charleton 1985].

Jednak na ogół za autora koncepcji parku miejskiego (rozumianego jako miejsce publiczne) uważa się Johna Claudiusa Loudona (1783-1843), który uważał, że szybki rozwój miast i związane z tym trudności z utrzymaniem higieny publicznej wymagają działań

¹¹ Wiele informacji na temat ogrodów perskich zawiera poświęcona im strona w bazie obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO *The Persian Garden*, 2011, <http://whc.unesco.org/uploads/nominations/1372.pdf> [05.12.2015].

¹² W anglojęzycznej literaturze przedmiotu „park miejski” jest określany jako *urban park*, *metropolitan park*, *municipal park*, jak również *public park*, *public open space* i *municipal gardens*. W jego definicjach podkreśla się, że jest on ogólnodostępny i pozostaje we władaniu władz komunalnych, aczkolwiek może być zarządzany przez firmę prywatną. Istotną cechą tego rodzaju obiektów są także urządzenia rekreacyjno-sportowe dla dorosłych, place zabaw dla dzieci, miejsca piknikowe, a także urządzenia sanitarne (toalety publiczne) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

planistycznych polegających na świadomym tworzeniu w obrębie miast terenów zielonych, ogólnodostępnych dla mieszkańców i przyjeżdżających. Miały one pełnić dwie zasadnicze funkcje – służyć wypoczynkowi człowieka (rozumianemu jako regeneracja sił oraz rekreacja), jak również pozytywnie oddziaływać na klimat miasta. Za pierwszy park ogólnodostępny, zgodny z koncepcją J. C. Loudona, przyjęto uważać otwarty w 1842 r. Princes Park w Liverpoolu, zaprojektowany przez Josepha Paxtona (1803-1865) i Jamesa Pennethorne'a (1801-1871) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015]. Był on jednak własnością prywatną, dlatego niektórzy uważają, że pierwszymi parkami publicznymi w pełnym tego słowa znaczeniu (powstałymi na terenach komunalnych) były Peel Park w Salford (1846 r.) oraz Birkenhead Park w Birkenhead (1847 r.) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

W XIX w. w dzisiejszych Niemczech pojawiła się idea tzw. parków ludowych (*Volksgärten*). U jej podstaw tkwił pogląd, że parki miejskie powinny nie tylko być miejscem spotkania różnych klas społecznych, ale również stanowić ważny element działań, które współcześnie określa się mianem polityki historycznej. Dlatego też na ich terenie stawiano pomniki, bramy triumfalne, budynki publiczne (na ogół o funkcjach kulturalnych – np. muzea) itp. Z czasem w wielu parkach miejskich pojawiły się urządzenia rekreacyjne (np. przystanie wodne, korty tenisowe), sportowe (boiska), a także gastronomiczne.

Pod koniec XIX w. koncepcja parków miejskich zaczęła zdobywać popularność w Stanach Zjednoczonych [Sherer 2003], gdzie uważano, że parki publiczne są zgodne z wyznawanymi przez Amerykanów wartościami demokratycznymi, jak również zbliżają człowieka do przyrody. Orędownikiem tworzenia tak rozumianych miejsc był Frederick Law Olmsted (1822-1903), który zaprojektował, w istniejącym praktycznie do czasów obecnych kształcie, otwarty w 1857 r. Central Park w Nowym Jorku¹³. Niemal natychmiast po otwarciu obiekt ten stał się głównym miejscem wypoczynku mieszkańców Nowego Jorku [Taylor 1999], jak również – w dużej mierze ze względu na jego lokalizację – celem odwiedzin przyjeżdżających do miasta turystów.

W tym miejscu należy również wspomnieć o tzw. parkach obwodnicowych, które coraz częściej zaczęły być zakładane w miastach Europy zastępując (zburzone wcześniej) mury miejskie i inne fortyfikacje [Urbańczyk 2012]. Jako przykład mogą służyć Planty w Krakowie lub podobne obszary we Frankfurcie nad Menem, Hamburgu, Wiedniu (Stadtpark) czy Göteborgu. Parkiem powstałym w miejscu dawnej twierdzy jest także Parc de la Ciutadella w Barcelonie (ryc. 4).

Ryc. 4a-b. Parki założone w miejscu dawnych fortyfikacji miejskich – Passegiata delle Mura Urbane w Lukka (Włochy) oraz Stadtpark we Wiedniu (Austria)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2004, 2013

Dynamiczny rozwój parków miejskich został zahamowany w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego, który objął Amerykę Północną i Europę na przełomie lat 20. i 30. XX w.

¹³ Drugim projektantem był Calvert Vaux (1824-1895). Przygotowany przez oboje plan („Greensward Plan”) był realizowany w latach 1857-1873 [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

Również okres II wojny światowej i lata powojenne nie sprzyjały ich tworzeniu, a znaczna część już istniejących podupadła. Odrodzenie idei parków miejskich nastąpiło dopiero w latach 70. XX w., na co istotny wpływ miała coraz większa świadomość ekologiczna społeczeństw krajów wysoko rozwiniętych. Jednak poczynając od końca lat 90. kryzys finansów miejskich w niektórych miastach Stanów Zjednoczonych ponownie sprawił, że zlokalizowane w nich parki objął zastój [Sherer 2003, s. 10-12] (tab. 1).

Tab. 1. Najczęściej odwiedzane parki miejskie w Stanach Zjednoczonych w 2013 r.

Nazwa parku	Miasto	Liczba odwiedzających
Central Park	Nowy Jork	40 000 000
National Mall & Memorial Parks	Waszyngton	29 721 005
Lincoln Park	Chicago	20 000 000
Mission Bay Park	San Diego	16 500 000
Balboa Park	San Diego	14 000 000
Golden Gate Park	San Francisco	13 000 000
Forest Park	Saint Louis	12 000 000
Griffith Park	Los Angeles	12 000 000
Coney Island Beach and Boardwalk	Nowy Jork	10 600 000
Prospect Park	Nowy Jork	10 000 000
Fairmount Park	Filadelfia	10 000 000

Źródło: opracowano na podstawie 2014 City Park Fact [2014, s. 30].

Zjawisko to jednak nie wystąpiło w Europie i Azji Wschodniej, gdzie w ostatnich latach w wielu miastach powstały nowe parki (np. w Madrycie – Parque Lineal del Manzanares, Parque Juan Carlos I, Berlinie – Gärten der Welt w dzielnicy Marzahn, czy w Koulunie w Specjalnym Regionie Administracyjnym Hongkongu). Wiele z nich powstało w ramach działań rewitalizacyjnych – np. Park am Gleisdreieck w Berlinie znajduje się na dawnych terenach kolejowych, a Landschaftspark Duisburg-Nord na obszarze obejmującym nieczynną hutę żelaza (ryc. 5).

Ryc. 5a-b. Parque Lineal del Manzanares w Madrycie (Hiszpania) oraz Park am Gleisdreieck w Berlinie (Niemcy)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015, 2014.

Parki i ogrody w miastach od dawna były przedmiotem badań w ramach architektury krajobrazu oraz historii. Jednak w ostatnich latach dał się zauważyć wyraźny wzrost zainteresowania tą tematyką wśród planistów przestrzennych i geografów, w tym badaczy zajmujących się turystyką i wypoczynkiem¹⁴. Szeroki przegląd analiz dotyczących różnych

¹⁴ W omówieniu literatury przedmiotu świadomie pominięto opracowania dotyczące kwestii *stricte* przyrodniczych oraz architektonicznych i urbanistycznych związanych z występowaniem parków na terenach miejskich. Chociaż tego rodzaju badań jest najwięcej, nie dotyczą one problemu stanowiącego temat przewodni prezentowanego tekstu.

aspektów odwiedzania parków można znaleźć w artykule A. J. Veala [2006]. Celem prowadzonych w tym zakresie badań są głównie motywacje i zachowania odwiedzających parki [Ballantyne i in. 2008, Bangs, Mahler 1970, Barker i in. 2014, Bowler i in. 1976, Boyle 1983, Burgess i in. 1988, Chiesura 2004, Cohen i in. 2006, Ho i in. 2005], rzadziej kwestie ekonomiczne [Connell 2005, Garrod i in. 1993, Harnik, Welle 2009, Konijnendijk 2013, Wilkie, Roach 2004]. W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w ostatnich latach badania na temat parków w miastach są prowadzone nie tylko w Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Wielkiej Brytanii czy Australii, ale coraz częściej w Chinach [Liu i in. 2010, Wong, Domros 2004] czy w Iranie, co nie powinno dziwić ze względu na szczególne znaczenie parków i ogrodów w kulturze islamskiej, a zwłaszcza irańskiej (a właściwie perskiej). Jako przykład interesujących badań dotyczących roli parków w strukturze przestrzennej miasta i ich znaczenia społeczno-kulturowego mogą służyć interesujące studia prowadzone w Tabrizie, Teheranie i Meshhedzie [Breuste, Rahimi 2015, Eskandari, Oladi Ghadikolaei 2013, Rahnama, Akbari 2013].

Mimo że tematyka ogólnodostępnych terenów zielonych w miastach budzi duże zainteresowanie badaczy, w analizach tych rzadko podejmowana jest kwestia atrakcyjności parków i ogrodów dla przyjezdnych. Do nielicznych wyjątków należą zarówno studia teoretyczne [Archer 2006, Zheng i in. 2007], jak i badania empiryczne, w rodzaju tych przeprowadzonych w Granadzie [Murillo Viu i in. 2008]. Trudno wytłumaczyć ten brak szerszego zainteresowania turystycznymi aspektami parków i ogrodów miejskich, aczkolwiek znaczące jest, że w artykule G. Ashwortha i S. J. Page'a, będącym omówieniem badań w zakresie turystyki w miastach, nie ma praktycznie wzmianki na ten temat [Ashworth, Page 2011]. Po dłuższym zastanowieniu się nie powinno to jednak budzić większego zdziwienia, gdyż – mimo że w teoretycznym artykule A. A. Lewa z 1987 r. parki są wymieniane jako atrakcja turystyczna [Lew 1987] – badania przeprowadzone w 50 aglomeracjach położonych w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie wykazały, iż odwiedzający je turyści kierują się najczęściej motywacjami związanymi z rozrywką i chęcią dokonania zakupów [*Factors influencing visitor's choices to visit urban destinations. Prepared for: Ontario Ministry of Tourism and Recreation Canadian Tourism Commission Canadian Heritage Parks Canada 2004*, s. 21], aczkolwiek wśród wykorzystanych podczas badań zmiennych były również parki i tereny zielone.

Atrakcyjność turystyczna parków położonych w miastach

Już z tego, co wyżej napisano, wynika, że parki i ogrody zlokalizowane na obszarach leżących w granicach miast lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie pełnią nie tylko ważną rolę w zaspokojaniu potrzeb wypoczynkowych mieszkańców miast, ale są także przedmiotem zainteresowania turystów. Miastami znanymi ze swoich parków i niekiedy wykorzystującymi je w promocji turystycznej, są np. wspomniane Florencja i Rzym (Włochy), Kioto (Japonia), Suzhou (Chińska Republika Ludowa), Isfahan (Iran) czy Lahore (Pakistan). Nic więc dziwnego, że co jakiś czas pojawiają się rankingi miast uznawanych za atrakcyjne właśnie ze względu na znajdujących się w nich parki. Zgodnie z jedną z takich klasyfikacji za miasta na świecie szczególnie wyróżniające się z racji parków uznano (kolejno): Nowy Jork, Barcelonę, Londyn, Paryż, Monachium, Chicago, San Francisco, Melbourne, Tokio i Filadelfię [Atlas Heelan 2015]. Z kolei według innego rankingu, w 2013 r. w Stanach Zjednoczonych z uwagi na znajdujące się w nich parki szczególnie atrakcyjne były (kolejno): Minneapolis, Nowy Jork, Boston, Sacramento, San Francisco, Waszyngton, Portland, Virginia Beach, San Diego i Seattle [Warner 2013]. Drugi ranking nie miał charakteru *stricte* subiektywnego, gdyż został oparty na wyliczeniach nazwanych ParkScore®. Wskaźnik ten uwzględnia odpowiednio: w 1/3 zmienne związane z powierzchnią parków

(w przeliczeniu na mieszkańca miasta oraz w udziale procentowym względem powierzchni całkowitej miasta), w 1/3 zagospodarowanie parków (wydatki na zielen miejską w przeliczeniu na mieszkańca oraz średnia liczba zlokalizowanych w parkach urządzeń) oraz w 1/3 dostępność parków (mierzoną odsetkiem ludności miasta mieszkającej w odległości mniejszej niż 10 minut od najbliższego parku) [<http://parkscore.tpl.org> 05.12.2015].. Jednak podana wyżej procedura wskazuje, że indeks ParkScore® służy bardziej ocenie znaczenia zieleni miejskiej dla mieszkańców niż dla odwiedzających miasto.

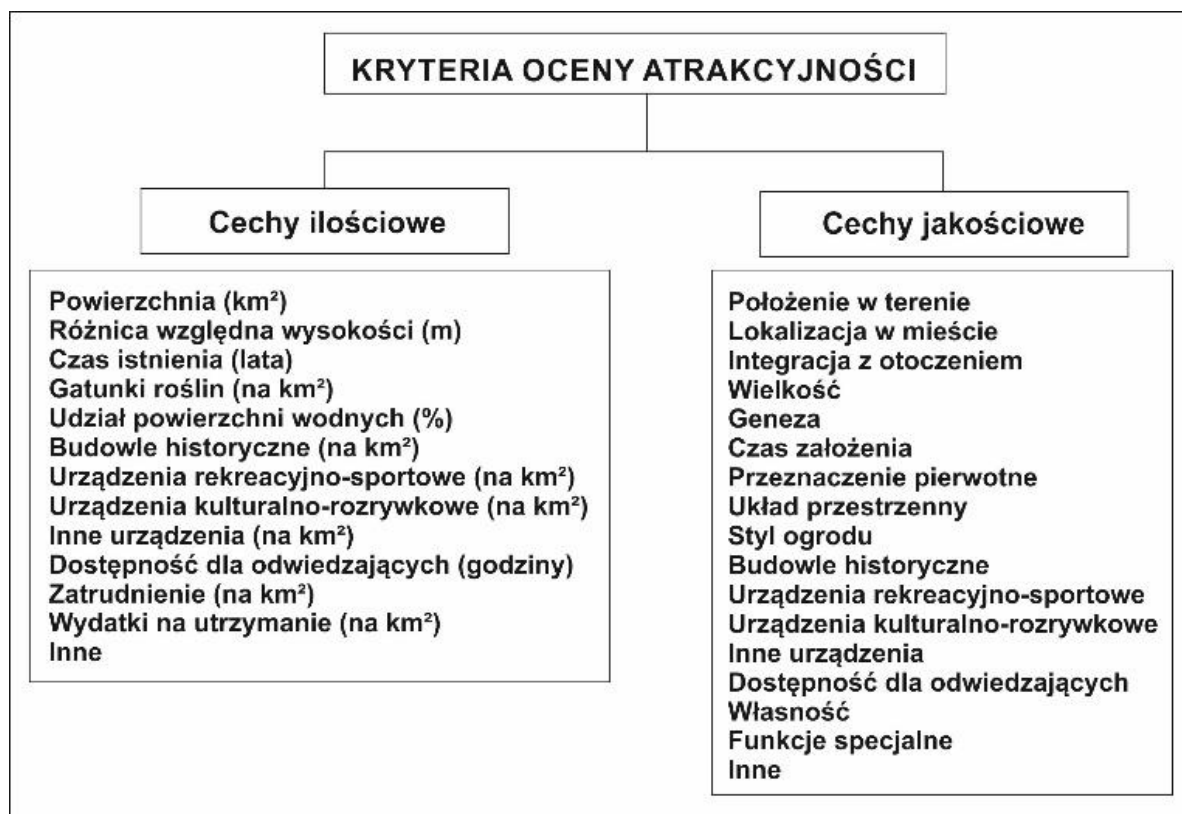
Problem oceny parków według ich atrakcyjności (jakby nie była ona rozumiana) nawiązuje do podejścia stosowanego w architekturze krajobrazu. Poczynając od lat 70. XX w. w literaturze przedmiotu często można spotkać opracowania posługujące się metodą wprowadzoną przez S. Kaplana [Kaplan, Wendt 1972. Kaplan 1979], która poddaje analizie parki i ogrody z uwzględnieniem ich złożoności (*complexity*), spójności (*coherence*), czytelności (*legibility*) i tajemniczości (*mystery*)¹⁵.

W ujęciu geograficznym, a zwłaszcza zgodnie z podejściem stosowanym w geografii miast, parki i ogrody na terenach miejskich można rozpatrywać uwzględniając szereg kryteriów [More i in. 1988], zarówno ilościowych, jak i jakościowych, np. biorąc pod uwagę ich:

- położenie geograficzne (np. na wzniesieniach, na równinie, w dolinie, nad zbiornikiem wodnym),
- lokalizację w obrębie miasta (np. położenie centralne, pośrednie, peryferyjne),
- genezę (parki będące pozostałością lasów naturalnych i parki założone przez człowieka),
- pierwotne przeznaczenie (np. występujące przy rezydencjach czy przyklasztorne, *stricte* miejskie),
- dominujący układ przestrzenny (regularny, nieregularny),
- styl (np. angielski, francuski, włoski, chiński, japoński, perski),
- własność (publiczna, prywatna),
- czas założenia,
- urządzenia rekreacyjno-sportowe (z uwzględnieniem rodzaju, liczby obiektów),
- urządzenia kulturalno-rozrywkowe (jak wyżej),
- stopień integracji z najbliższym otoczeniem (dotyczy to głównie parków na obrzeżach miast, ale nie tylko),
- dostępność dla odwiedzających (nieograniczoną, ograniczoną),
- wielkość (wyrażoną w jednostkach powierzchni),
- obecność obiektów historyczno-kulturowych,
- funkcje specjalne (np. ogrody botaniczne, ogrody zoologiczne),

i inne czynniki (w tym ich przystosowanie dla osób niepełnosprawnych) (ryc. 6).

¹⁵ Terminy w języku polskim zostały przytoczone za A. Zachariasz [2011, s. 318].

Ryc. 6. Przykładowe kryteria oceny atrakcyjności turystycznej parków na obszarach miejskich

Źródło: opracowanie własne.

Ponieważ parki i ogrody były i są projektowane głównie w celach rekreacyjnych, bardzo często lokalizuje się je na terenach o dużej atrakcyjności krajobrazowej, a więc na stokach gór, zboczach dolin rzecznych czy też na wysokich brzegach mórz. Dawniej za ich położeniem właśnie w takich miejscach przemawiało również to, że tego rodzaju tereny były mniej przydatne dla rolnictwa, a obecnie – dla funkcji mieszkalno-usługowych i przemysłowych. Usytuowanie na wzniesieniach czy też stokach górskich dotyczy wielu parków chętnie odwiedzanych przez turystów, jak np. Parc Güell oraz Jardíns Mossén Costa i Llobera w Barcelonie (Hiszpania), Jardim Tropical Monte Palace w Funchal na Maderze (Portugalia), Griffith Park w Los Angeles czy (częściowo) Velká Fürstenberská zahrada i położona na tarasach nad Wełtawą część wzgórza Letná nazywana Letenské sady w Pradze (Czechy) (ryc. 7).

Ryc. 7a-b. Główne schody w Parc Güell w Barcelonie (Hiszpania) oraz tarasy w Jardim Tropical Monte Palace w Funchal (Portugalia)

Źródło: fot. Katarzyna Kowalczyk, 2009; Andrzej Kowalczyk, 2009.

Z kolei typowym parkiem o położeniu centralnym względem obszaru zajmowanego przez miasto są Hyde Park, Saint James's Park, Green Park czy Kensington Gardens w Londynie, jak również Jardín des Tuileries w Paryżu. Z kolei Parc del Laberint d'Horta w Barcelonie czy Izmaylovskiy Park w Moskwie można uznać za położone peryferyjnie (ryc. 8). W tym kontekście lokalizację pośrednią mają natomiast takie parki jak Sokolniki w Moskwie czy Greenwich Park w Londynie, gdyż są one położone zdecydowanie poza centrum, ale jeszcze nie na peryferiach.

Ryc. 8a-b. Fragment Parque Florestal de Monsanto w Lizbonie (Portugalia) oraz Parc del Laberint d'Horta w Barcelonie (Hiszpania). Przykłady parku przypominającego las naturalny oraz parku w całości zaprojektowanego przez człowieka

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2014, 2015.

Jako przykłady parków będących *de facto* lasami naturalnymi można podać położony w zachodniej części Lizbony Parque Florestal de Monsanto, znajdujący się na zachodzie Madrytu Casa de Campo, czy też obszary chronione Parque Nacional da Tijuca w górach wznoszących się pośrodku aglomeracji Rio de Janeiro oraz Bukhansan National Park w Seulu. Do kategorii tej zaliczają się też liczne tereny zielone na obrzeżach Berlina – np. Forst Grunewald – które, mimo że posiadają na swoim obszarze obiekty wzniesione przez człowieka, przypominają bardziej lasy naturalne, niż parki. Podobnie jest z Parkiem Młocińskim (Las Młociński) w północnej Warszawie oraz Lasem Kabackim w jej południowej części. Nie ma natomiast potrzeby szerzej zastanawiać się nad przykładami parków założonych w miastach przez człowieka – wystarczy wspomnieć Hyde Park w Londynie, Łazienki w Warszawie czy Central Park w Nowym Jorku.

Przechodząc do omówienia czwartego kryterium – parku zlokalizowanego przy rezydencji – jako egzemplifikację można wymienić park w Pradze nazywany Valdštejnská zahrada, powstały przy pałacu (Valdštejnský palác). Natomiast obiektem zdecydowanie miejskim jest wymieniony wcześniej Central Park.

Oceniając parki ze względu na ich układ przestrzenny, wzorcami o układzie regularnym mogą być te przy pałacu Belvedere w Wiedniu oraz Shalimar Bagh (Shalimar Gardens) w Lahore (Pakistan), a z kolei parkiem o zdecydowanie nieregularnym układzie jest wspomniany Parque Florestal de Monsanto w Lizbonie czy też Parc Güell w Barcelonie.

Biorąc pod uwagę styl, w jakim został zaprojektowany park, przykładem ogrodu perskiego jest Bagh-e Chehel Sotun przy pałacu Chehel Sotun w centrum Isfahanu (Iran), a z kolei park utrzymany w stylu ogrodu chińskiego to Nan Lian Garden w Koulunie (Chiny, Specjalny Region Administracyjny Hongkong).

Chociaż parki *stricto* miejskie są z definicji miejscami publicznymi i najczęściej pozostają własnością komunalną, na obszarach miejskich można również spotkać obiekty prywatne, które są jednocześnie ogólnodostępne (zazwyczaj po uiszczeniu opłaty). Jako przykład może posłużyć założony w 1774 r. w Puerto de la Cruz na Teneryfie

(Hiszpania) park Jardín Sitio Litre, znany z licznych okazów orchidei, a także wizyt: w 1799 r. niemieckiego przyrodnika Aleksandra von Humboldta, a w 1927 r. brytyjskiej pisarki Agathy Christie [<http://cafeorquideatenerife.com> 05.12.2015] (ryc. 9).. Jest to najlepszy przykład potwierdzający tezę, że o atrakcyjności turystycznej parków mogą decydować zarówno względy przyrodnicze (orchidee), jak i dziedzictwo kulturowe w postaci niematerialnej (osoby A. von Humboldta i A. Christie).

Ryc. 9a-b. Park Jardín Sitio Litre w Puerto de la Cruz na Teneryfie (Hiszpania). Wejście do parku (ze zdjęciami informującymi, że odwiedzili park A. von Humboldt i A. Christie) oraz ekspozycja poświęcona pobytowi na Teneryfie A. Christie
Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2014.

Pozostałych kryteriów, jakie mogą być uwzględnione dla przeprowadzenia typologii (bądź klasyfikacji) jakościowej parków i ogrodów w miastach, nie ma potrzeby omawiać, gdyż wydają się one być oczywiste. Warto jednak nadmienić, że zarówno parki i ogrody projektowane przed wiekami, jak i urządzone obecnie, bardzo często posiadały i posiadają różnego rodzaju zagospodarowanie rekreacyjno-sportowe (ryc. 10), kulturalno-rozrywkowe, pozwalające na organizowanie wystaw, czy też gastronomiczne. Poczynając od XVIII w. w wielu z nich wznoszono altany i letnie pawilony, amfiteatry, muszle koncertowe i widownie, wypożyczalnie sprzętu wodnego, letnie kawiarnie. W licznych parkach urządzono boiska sportowe, pola do gry w krykieta, korty tenisowe, lodowiska czy baseny pływackie (np. Kowloon Park w Koulunie, Chiny, Specjalny Region Autonomiczny Hongkong), a w niektórych nawet tory wyścigów konnych, pola do gry w golfa bądź w polo.

Ryc. 10a-b. Urządzenia rekreacyjno-turystyczne w Parque Florestal de Monsanto w Lizbonie (Portugalia)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2014; Andrzej Kowalczyk, 2014.

Należy także wspomnieć, że ze względu na stopień integracji z najbliższym otoczeniem można wśród nich wydzielić takie, które stanowią naturalne przejście do lasów otaczających miasto czy też innych terenów zielonych w jego obrębie, jak również takie, które są otoczone przez zwartą zabudowę (jak np. Central Park w Nowym Jorku). O integracji bądź jej braku z otoczeniem można mówić również wówczas, gdy park jest oddzielony od otoczenia murami i wstęp do niego możliwy jest jedynie po przekroczeniu bramy. Taki obiekt, odizolowany od otoczenia – co w tym przypadku jest naturalne, gdyż leży on na wzniesieniu między dawną fortecą (Lahore Fort, inaczej Shahi Qila) a głównym meczetem (Badshahi Mosque) – to Hazuri Bagh w Lahore (Pakistan)¹⁶. Natomiast parkiem zintegrowanym z otoczeniem jest Jallianwala Bagh w Amritsar (Indie). Należy przy okazji wspomnieć, że oba parki pełnią istotną rolę z punktu widzenia turystyki kulturowej, gdyż w pierwszym jest grobowiec poety i filozofa Muhammada Iqbala (ryc. 11a), a drugi był w 1919 r. miejscem masakry żołnierzy indyjskich dokonanej przez Brytyjczyków (ryc. 11b).

Ryc. 11a-b. Parki Hazuri Bagh w Lahore (Pakistan) oraz Jallianwala Bagh w Amritsar (Indie).

Przykłady parków niezintegrowanego i zintegrowanego z bezpośrednim ich otoczeniem

Źródło: fot. Andrzej Kowalczyk, 2006.

Z kolei odnosząc się do ich dostępności, niektóre parki i ogrody są otwarte dla odwiedzających przez cały czas (np. Ogród Saski w centrum Warszawy), a inne są na noc zamykane (np. Łazienki w Warszawie). W tym miejscu należy nadmienić, że dosyć często kwestia stopnia zintegrowania parku z jego otoczeniem jest związana z jego dostępnością; wskaźnikiem jej stopnia może być także to, czy wstęp do niego jest płatny czy wolny.

Na zakończenie omawiania sposobów klasyfikacji parków z uwzględnieniem różnych kryteriów należy wspomnieć o obiektach pełniących funkcje specjalne, jak ogrody botaniczne czy zoologiczne. Chociaż pełnią one nie tylko funkcje wypoczynkowe, ale także edukacyjne i naukowo-badawcze, z reguły są postrzegane jako miejsca o dużej atrakcyjności turystycznej. Jako przykłady takich parków, ze względu na ich oryginalność w stosunku do większości ogrodów zoologicznych, mogą służyć np. obiekt gromadzący ptaki Taman Burung (Kuala Lumpur Bird Park) i park z licznymi gatunkami motyli Taman Rama Rama (Kuala Lumpur Butterfly Park) w stolicy Malezji [Kromolicka 2010, s. 26-27].

Reasumując, należy przyjąć, że wymienione wyżej (i inne) czynniki mają wpływ na atrakcyjność parku lub ogrodu zarówno dla mieszkańców miasta, jak i turystów. Właśnie ta druga kwestia, atrakcyjność turystyczna parków zlokalizowanych na obszarach miejskich, będzie w prezentowanym tekście przedmiotem dokładniejszej analizy.

¹⁶ Jak twierdził C. M. Villiers Stuart [1913, s. 130] obecny Hazuri Bagh jest jedynym przypadkiem z czasów dynastii Wielkich Mogołów lokalizacji parku w obrębie terenów zajmowanych przez tak duży meczet.

Z przedstawionych wyżej rozważań pośrednio wynika, że część wymienionych jako przykłady parków i ogrodów można uznać za istotne symbole miast, w jakich się znajdują. Tak jest m.in. w przypadku warszawskich Łazienek, londyńskiego Hyde Parku, leżącego w Isfahanie Bagh-e Chehel Sotun czy nowojorskiego Central Parku, który jest rocznie odwiedzany przez około 40 mln osób¹⁷. Wymienione obiekty, podobnie jak wiele innych (np. Parc Güell w Barcelonie, Parque del Buen Retiro w Madrycie, czy Jardín du Luxembourg w Paryżu), są jednymi z ważniejszych atrakcji turystycznych miast, w których się znajdują. Chociaż trudno przyjąć, że głównym powodem przyjazdu większości turystów do Londynu, Paryża, Barcelony, Rzymu, Wiednia, Berlina czy też Nowego Jorku, Tokio bądź Bangkoku jest pragnienie odwiedzenia któregoś z parków, to jednak można założyć, że znacząca większość przyjeżdżających do Nowego Jorku pójdzie do Central Park, a turyści odwiedzający Barcelonę zechcą odwiedzić Parc Güell. Teza ta znalazła potwierdzenie w trakcie badań prowadzonych wśród odwiedzających wspomniany Central Park. Dowiodły one, że 16% respondentów stanowili zagraniczni turyści, a 12% – krajowi [Report on the public use of Central Park 2011, s. 17]. Do podobnych wniosków doszli autorzy badań wykonanych w Santiago de Compostela (Hiszpania), którzy stwierdzili, że znaczna część pielgrzymów i turystów przybywających do znajdującego się w tym mieście sanktuarium odwiedza parki Parque de la Alameda y de Santa Susana oraz Parque de Belvis [Park Atlantic Urban Parks and Green Areas Action Plan. For cities of Angers, Limerick, Pau-Pyrénées, Santiago de Compostela, Vila Nova de Famalicão 2012, s. 62].

Opisane wyżej zjawisko dostrzegli amerykańscy planiści formułując cztery powody, dla których parki powinny być uwzględniane w kierowanych do turystów działaniach promujących miasto. Ich zdaniem, po pierwsze, parki są miejscami, w których często organizuje się wydarzenia kulturalne przyciągające do miasta turystów. Po drugie, w parkach – zwłaszcza w mniejszych miastach – nierzadko odbywają się zawody sportowe, stanowiące ważne źródło dochodów sektora turystycznego i instytucji miejskich. Po trzecie, na terenie dużych parków miejskich sytuuje się wielokrotnie ogrody zoologiczne, pomniki, muzea czy obiekty zabytkowe, które są ważnymi atrakcjami turystycznymi. Po czwarte, parki – z racji walorów krajobrazowych i sposobu zaprojektowania – to „żywe dzieła sztuki”, co również ma wpływ na atrakcyjność turystyczną [How Cities Use Parks to...Promote Tourism 2005]. Autorzy wspomnianego raportu jako przykłady potwierdzające sformułowane przez siebie tezy przywołują Hermann Park w Houston (na którego obszarze znajdują się m.in. ogrody zoologiczny i botaniczny, akwarium, muzeum historii naturalnej, planetarium i amfiteatr), Balboa Park w San Diego (w granicach którego jest m.in. 15 muzeów, z których część mieści się w budynkach nawiązujących stylem do hiszpańskiej architektury kolonialnej), Prospect Park w Nowym Jorku, Golden Gate Park w San Francisco oraz Grant Park i Millennium Park w Chicago. Za uwzględnianiem parków i ogrodów w miejskiej polityce turystycznej opowiada się również D. Archer, który przytacza dane pochodzące z Wielkiej Brytanii i Australii. Wynika z nich, że np. w 1995 r. 20% turystów, jacy przybyli do Londynu, odwiedziło parki wchodzące w skład Royal Parks of London, zaś wśród odwiedzających Royal Botanic Gardens w Sydney 29% stanowili turyści zagraniczni, a 10% krajowi [Archer 2006, s. 278-279].

Biorąc to, co wyżej napisano, pod uwagę, punktem wyjścia dla dalszych rozważań stały się zamieszczone w internecie rankingi parków położonych w miastach na świecie, które pojawiły się na stronach www (World Wide Web) po wpisaniu w wyszukiwarce Google frazy „Top urban parks in the world”. Chociaż stron zawierających tego rodzaju rankingi stwierdzono kilkanaście (niektóre podawały jedynie 7 parków, inne 14), dla celów analizy wybrano 10 (tab. 2). Autorami wziętych pod uwagę rankingów byli na ogół dziennikarze zajmujący się turystyką (w dalszej części tekstów będą oni nazywani „ekspertami”).

¹⁷ 2014 city park facts [2014, s. 30] Według informacji podawanych przez zarząd Central Park, jest on odwiedzany rocznie przez 42 mln osób [<http://www.centralparknyc.org>, 05.12.2015].

Niektóre klasyfikacje zostały zamieszczone na stronach prasowych, a pewne – na portalach bezpośrednio związanych z szeroko rozumianym sektorem turystycznym – np. należących do firm zajmujących się usługami hotelowymi czy wynajmowaniem samochodów.

Tab. 2. Parki w miastach na świecie spostrzegane przez portale w Internecie jako najbardziej atrakcyjne

L.p.	Park	Miasto	Państwo	Liczba rankingów uwzględniających park	Suma punktów uzyskana w 10 rankingach	Ocena według Użytkowników Google w dniu 18.11.2015 (09:30-10:00)
1	Central Park	Nowy Jork	Stany Zjednoczone	8	59	4,7 (n=1986)
2	Parc Güell	Barcelona	Hiszpania	9	49	4,3 (n=1051)
3	Parque Ibirapuera	São Paulo	Brazylia	7	39	4,6 (n=1341)
4	Stanley Park	Vancouver	Kanada	5	34	4,6 (n=340)
5	Hyde Park	Londyn	Wielka Brytania	3	23	4,6 (n=826)
6	Jardin du Luxembourg	Paryż	Francja	5	23	4,6 (n=511)
7	Phoenix Park	Dublin	Irlandia	2	11	4,4 (n=165)
8	Forest Park	Saint Louis	Stany Zjednoczone	2	11	4,8 (n=160)
9	Parque Florestal de Monsanto	Lizbona	Portugalia	2	9	5,0 (n=1)
10	Englischer Garten	Monachium	Niemcy	2	8	4,7 (n=212)
	Golden Gate Park	San Francisco	Stany Zjednoczone	2	8	4,6 (n=553)
	Lumphini Park	Bangkok	Tajlandia	2	8	4,7 (n=95)

Źródło: opracowane własne na podstawie *10 Most Famous Urban Parks In The World* [bez roku wydania]; M. Collet [2011]; K. Conard [2013]; M. Dunn [2015]; R. Frische [2012]; R. James [2014]; R. Moore [2015]; *The World's Best and Worst Parks*; S. Valera [2015]; *World's 15 most beautiful city parks* [bez roku wydania].

Łącznie w objętych analizą rankingach eksperci wymienili 58 parków, przy czym najwięcej punktów otrzymały: Central Park (Nowy Jork), Parc Güell (Barcelona), Parque Ibirapuera (São Paulo), Stanley Park (Vancouver), a następnie Hyde Park (Londyn) i Jardin du Luxembourg (Paryż). Przewaga wymienionych nad kolejnymi, umieszczonymi w tabeli 2, jest bardzo wyraźna. Należy nadmienić, że dwaj eksperci wymienili dodatkowo Hibiya Kōen (Hibiya Park, Tokio) oraz Griffith Park (Los Angeles). Pozostałych 46 miejsc zostało podanych jedynie przez pojedynczych ekspertów. Spośród nich Royal Botanic Gardens (Melbourne), Jardin Plaza Hidalgo (Meksyk) i Fort Canning Park (Singapur) znalazły się na pierwszym miejscu, a Wǎngshīyuán (Master of the Nets Garden, Suzhou), Royal Djurgården (Sztokholm), Parc des Buttes-Chaumont (Paryż) oraz Hama-rikyū Onshi Teien (Hamarikyu Gardens, Tokio) na drugim. W tym miejscu należy nadmienić, że jedyny park w Polsce – pod nazwą „Silesian Zoological Garden” (Chorzów), a więc prawdopodobnie ekspert miał na myśli Park Śląski – został przez jednego z oceniających podany na trzecim miejscu¹⁸.

¹⁸ Pełny wykaz wymienionych parków przedstawia się następująco: Balboa Park (San Diego), Běihǎi Gōngyuán (Beihai Park, Pekin), Bičevskiy Park (Moskwa), Birkenhead Park (Birkenhead), Bois de Boulogne (Paryż), Bosque de Chapultepec (Meksyk), Bosques de Palermo (Buenos Aires), Boston Public Garden (Boston), Butchart Gardens (Brentwood Bay), Bukit Timah Nature Reserve (Singapur), Parc des Buttes-Chaumont (Paryż), Centennial Park (Sydney), City Park (Nowy Orlean), Flagstaff Gardens (Melbourne), Fort Canning Park (Singapur), Giardini di Boboli (Florencja), Grant Park (Chicago), Hama-rikyū Onshi Teien (Hamarikyu Gardens, Tokio), Hampstead Heath (Londyn), High Line (High Line Park, Nowy Jork), Hong Kong Park (Victoria), Jardin des Tuileries (Paryż), Jardin Plaza Hidalgo (Meksyk), Keukenhof (Lisse), Kungsträdgården (Sztokholm), Landschaftspark Duisburg-Nord (Duisburg), Wǎngshīyuán (Master of the Nets Garden, Suzhou), Mill Ends Park (Portland), Nanba Pākusu (Namba Parks, Osaka), Olmsted Parks (Buffalo), Palais Royal (Paryż), Place des Vosges (Paryż), Prospect Park (Nowy Jork), Regent's Park (Londyn), Richmond Park (Londyn), Roundhay Park

Ustosunkowując się do wyników otrzymanych w drodze analizy rankingów objętych badaniami warto poświęcić nieco uwagi parkom, które zostały uznane przez ekspertów za najbardziej atrakcyjne.

Central Park (Nowy Jork)

Decyzja władz Nowego Jorku o utworzeniu na Manhattanie dużego parku krajobrazowego zapadła w lipcu 1853 r. [<http://www.centralparknyc.org> [05.12.2015]]. Został on nazwany „Central Park” i początkowo liczył 315 ha (1857 r.). W 1858 r. ogłoszono konkurs na projekt parku, który wygrali wspomniani już F. L. Olmsted i C. Vaux. Zaprojektowany przez nich park został powiększony i od 1873 r. liczy 341 ha.

Central Park ma kształt prostokątny, a w jego centralnej części znajduje się otwarta przestrzeń nazwana „Wielki Trawnik” (Great Lawn). Na północ od niej jest duży zbiornik wodny (The Reservoir), a na południe – mniejszy (The Lake). Inne sztuczne jeziora są w jego północno-wschodniej części (Harlem Meer) i na południu (The Pond). Chociaż znaczna część parku jest płaska, w niektórych rejonach występują wzniesienia, co sprawia, iż ukształtowanie jego terenu nie jest monotonne, a w kilku miejscach występują geostanowiska.

Na terenie Central Parku znajdują się też liczne budowle (budynki, wiadukty), pomniki, kilkadziesiąt punktów gastronomicznych (w tym kilka restauracji) oraz częste i różnorodne obiekty rekreacyjno-sportowe. Na jego obrzeżach mieści się The Metropolitan Museum of Art (kilka innych muzeów i obiektów kulturalnych znajduje się przy ulicach ograniczających Central Park).

W 1972 r. Central Park został objęty ochroną i otrzymał status National Historic Landmark. Chociaż podlega on władzom miejskim (New York City Department of Recreation and Parks), zarządzanie nim powierzono organizacji *non-profit* Central Park Conservancy, wprowadzając tym samym w życie ideę partnerstwa publiczno-prywatnego [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

Parc Güell (Barcelona)

Budowany w latach 1900-1914 r. i liczący 17 ha Parc Güell leży w północnej części Barcelony (dzielnica La Salut), niedaleko od chętnie odwiedzanej przez turystów dzielnicy Gràcia. Autorem projektu parku był Antonio Gaudí, a zleceniodawcą – Eusebio Güell, który w 1907 r. zamieszkał w jednym z budynków zlokalizowanych na terenie parku (od 1906 r. w innym obiekcie mieszkał przez kilka lat A. Gaudí) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

Po śmierci właściciela (1918 r.) jego spadkobiercy sprzedali park władzom Barcelony (1922 r.) i w 1926 r. Parc Güell uzyskał status parku miejskiego. Dawny dom E. Güella został zamieniony w szkołę publiczną, a w domu A. Gaudiego w 1963 r. otwarto poświęcone mu muzeum. W 1969 r. Parc Güell został uznany za pomnik kultury, a w 1984 r. znalazł się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO [<http://www.parkguell.cat> 05.12.2015].

Park zajmuje znaczną część jednego ze wzgórz na północ od centrum Barcelony i w niektórych miejscach składa się z kilku wyraźnie wydzielonych tarasów. Na jego terenie znajduje się szereg obiektów, których architektem był A. Gaudí, i właśnie one są główną atrakcją Parc Güell, a nie drzewa, krzewy i inne rośliny (ryc. 12).

(Leeds), Royal Botanic Gardens (Melbourne), Royal Djurgarden (Sztokholm), Park Śląski (Chorzów), Yihéyuán (*Summer Palace*, Pekin), Ueno Kōen (Ueno Park, Tokio), Villa Doria Pamphili (Rzym), Vondelpark (Amsterdam), Wiener Prater (Wiedeń) oraz Park HaYarkon (Yarkon Park, Tel Awiw).

Ryc. 12a-b. Główne wejście do parku oraz główny taras w Parc Güell w Barcelonie (Hiszpania)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015.

Parque Ibirapuera (São Paulo)

Liczący 221 ha Parque Ibirapuera znajduje się blisko centrum São Paulo i jest drugim co do wielkości parkiem w mieście. Został on założony w 1954 r. dla uczczenia rocznicy 400-lecia założenia miasta. Autorem projektu Parque Ibirapuera był Otávio Augusto de Teixeira Mendes, natomiast znajdujące się w nim budowle zostały w większości zaprojektowane przez czołowego architekta brazylijskiego (a zarazem jednego z bardziej znanych współczesnych na świecie) – Oscara Niemeyera. W północnej i środkowej części parku leżą sztuczne zbiorniki wodne. Pod Parque Ibirapuera został wydrążony tunel dla jednej z ważniejszych arterii komunikacyjnych w tej części São Paulo. Do ciekawszych budowli zlokalizowanych w Parque Ibirapuera należą: obelisco de São Paulo (72 m), zaprojektowany przez O. Niemeyera Pavilhão Padre Manoel da Nóbrega (początkowo nosił nazwę Palácio das Nações) – w którym do 1992 r. mieściła się siedziba władz miasta (obecnie jest w nim muzeum afro-brazylijskie), obiekty wystawiennicze (Pavilhão Ciccillo Matarazzo) i muzealne (w Palácio das Exposições są muzea lotnictwa i etnograficzne), a także planetarium. W parku jest także kilka pomników, w tym M. Gandhiego [<https://pt.wikipedia.org> 05.12.2015]. Wymienione wyżej (i inne) obiekty sprawiają, że Parque Ibirapuera – chociaż z powodu dobrze utrzymanej zieleni i licznych obiektów rekreacyjno-sportowych jest przede wszystkim miejscem wypoczynku mieszkańców São Paulo – dla turystów ma w większym stopniu znaczenie z racji pełnienia licznych funkcji kulturalnych niż *stricto* „parkowych”.

Stanley Park (Vancouver)

Założony w 1888 r. Stanley Park liczy 405 ha i leży w północnej części Vancouveru. Jego atrakcyjność turystyczna wynika w znacznej mierze z malowniczego położenia na półwyspie między Vancouver Harbour a English Bay. Ważną atrakcją parku jest licząca 22 km nadmorska promenada (nazywana Seawall), budowana od 1917 r. do 1971 r. (prace wykończeniowe trwały do 1980 r.) [<https://pt.wikipedia.org> 05.12.2015]. Na terenie Stanley Parku są ponadto: akwarium, niewielki ogród zoologiczny, fortyfikacje z czasów II wojny światowej, miniaturowa kolejka, liczne pomniki oraz urządzenia rekreacyjno-sportowe. Znaczna część parku przypomina las naturalny. W jego granicach są dwa większe jeziora – Beaver Lake (w części środkowo-wschodniej) i Lost Lagoon (na południu) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015]. Teren obiektu przecina szosa nr 99, co ułatwia do niego dojazd, zarówno z centrum Vancouveru, jak i północnej części aglomeracji.

Hyde Park (Londyn)

Liczący 142 ha Hyde Park powstały w 1637 r. jako własność królewska leży w centrum Londynu. Pod względem wyglądu przypomina on typowy park w stylu angielskim, z licznymi otwartymi przestrzeniami (trawnikami), skupiskami drzew oraz dużym, podłużnym, zbiornikiem wodnym (zwanym w południowym fragmencie The Serpentine, a w północnym – The Long Water) w jego centralnej części. Zachodnia część Hyde Park przechodzi w Kensington Gardens (111 ha). Na jego południowo-wschodnim krańcu wznosi się brama nazywana The Grand Entrance lub Apsley Gate (lata 1824-1825), a w różnych miejscach = liczne pomniki. Często odbywają się tu koncerty muzyczne i inne wydarzenia kulturalne, a w jego północno-wschodniej części ulokowano tzw. Speakers' Corner, gdzie można spotkać ludzi pragnących swobodnie głosić swoje poglądy wobec przygodnych słuchaczy [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

Jardin du Luxembourg (Paryż)

Również Jardin du Luxembourg (Ogród Luksemburski) ma położenie centralne, gdyż leży w śródmiejskiej części Paryża. Liczy on jedynie 23 ha i powstał w 1612 r. z inicjatywy Marii Medycejskiej, wcześniej małżonki Henryka IV, a w tym czasie sprawującej urząd regentki. Jardin du Luxembourg został pomyślany jako park otaczający rezydencję królewską nazwaną Pałacem Luksemburskim (Palais du Luxembourg), w którym od 1799 r. mieści się siedziba senatu Francji¹⁹, usytuowany w północnej części parku. Na południe od Pałacu Luksemburskiego park ma układ ogrodu francuskiego (z ośmiokątnym zbiornikiem wodnym pośrodku), natomiast w części południowo-zachodniej, zachodniej (od strony Rue Guynemer) i częściowo wschodniej nosi cechy parku angielskiego. Na terenie Jardin du Luxembourg znajduje się szereg fontann i kilkadziesiąt pomników [<https://fr.wikipedia.org> 05.12.2015].

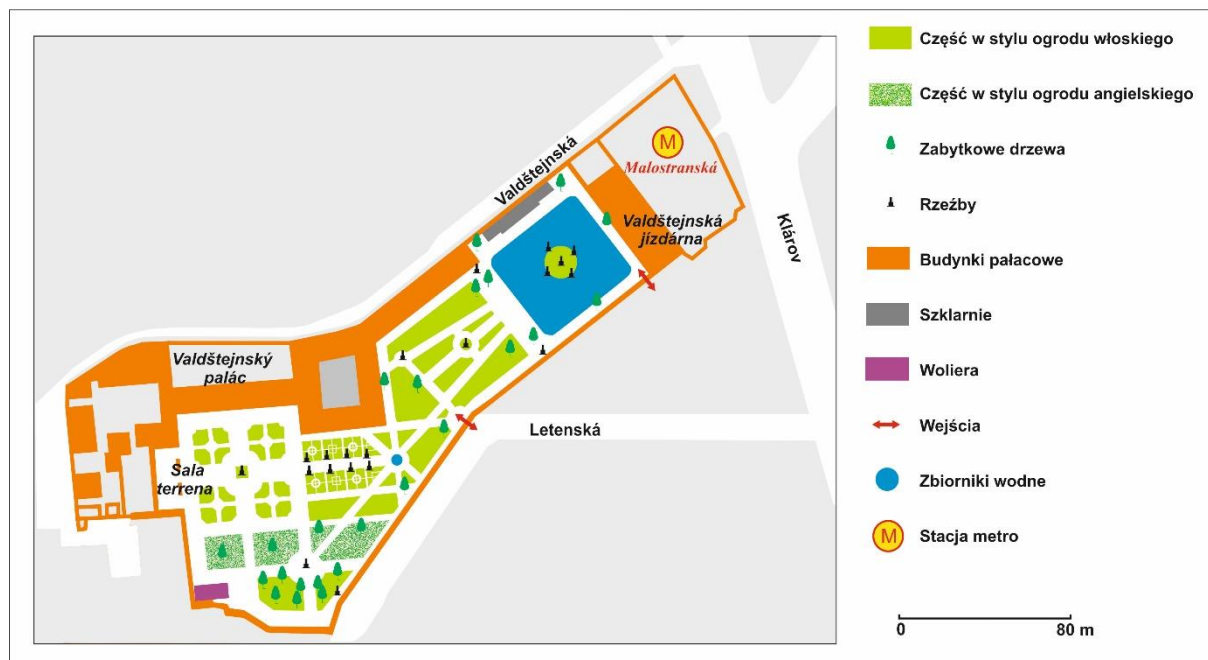
Może się wydawać, że poddane analizie rankingi nie mają większego znaczenia, chociażby z tego powodu, iż poszczególni eksperci mogli brać pod uwagę różne kwestie, nie wiadomo, jakimi kierowali się kryteriami itp. Pod znakiem zapytania stoją także ich kompetencje w zakresie poddawania ocenie atrakcyjności wymienionych przez nich parków – czy były na tyle wysokie, aby można ich było faktycznie uznać za ekspertów. Należy jednak spojrzeć na problem z innej strony. Objęte analizą rankingi znalazły się w internecie i dla osób korzystających z tej formy przekazu mogą być ważnym źródłem informacji. Można przyjąć, że potencjalni turyści szczególnie zainteresowani parkami i ogrodami, właśnie dzięki tego rodzaju rankingom podejmują decyzję o odwiedzeniu bądź miasta, w którym znajduje się budzący ich zainteresowanie park, bądź też – będąc już w danym mieście – w programie pobytu uwzględnią wizytę w wymienionym przez ekspertów parku. Reasumując, z punktu widzenia architektury krajobrazu, ogrodnictwa czy (niekiedy) historii architektury bądź urbanistyki, podawane w tego rodzaju klasyfikacjach parki i ogrody mogą nie być wysoko oceniane przez osoby reprezentujące te dziedziny nauki, ale dla nauk o turystyce i gospodarki turystycznej ich rola jest znacząca, gdyż często właśnie one decydują o atrakcyjności turystycznej danego obiektu.

¹⁹ Bezpośrednio po Rewolucji Francuskiej pałac został zamieniony w więzienie, a park uległ dewastacji. Dopiero po ulokowaniu w Pałacu Luksemburskim senatu, architekt Jean-François-Thérèse Chalgrin zaprojektował Jardin du Luxembourg w kształcie zbliżonym do obecnego [<https://fr.wikipedia.org> 05.12.2015].

Współczesne parki miejskie – wybrane przykłady

Valdštejnská zahrada (Praga)

Park Valdštejnská zahrada jest uznawany za jeden z najlepszych przykładów wczesnobarokowej sztuki ogrodniczej w Czechach. Leży w centralnej części Pragi, w dzielnicy Malá Strana, niemal pod wzgórzem Hradčany oraz blisko Mostu Karola (Karlův most) – a więc w pobliżu miejsc należących do najbardziej atrakcyjnych pod względem turystycznym w Pradze i odwiedzanych prawie przez wszystkich turystów przyjeżdżających do tego miasta (ryc. 13).

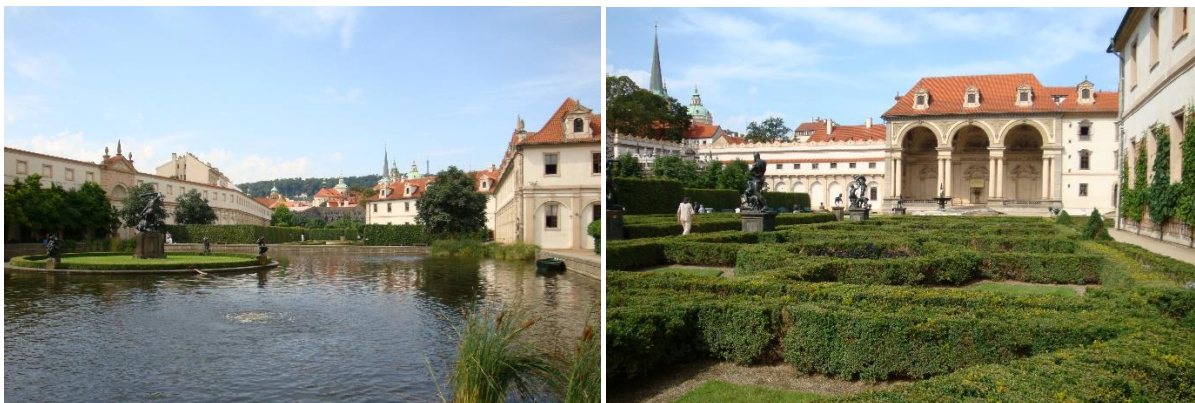

Ryc. 13. Valdštejnská zahrada w Pradze (Czechy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.horydoly.cz/turiste/valdstejnska-zahrada-pro-ceskeho-naboba.html> [05.12.2015].

Valdštejnská zahrada, licząca tylko 1,7 ha [www.turistika.cz 05.12.2015., stanowi część rozległego zespołu pałacowo-parkowego, w skład którego wchodzi jeszcze Valdštejnský palác i Valdštejnská jízdárna (pierwotnie była to sala do jazdy konnej). Obecnie wszystkie te obiekty są siedzibą czeskiego senatu, przy czym sam park jest otwarty dla publiczności, a wstęp do niego – bezpłatny. Początkowo opisywany kompleks był znacznie większy, gdyż w jego skład wchodziły również – obecnie leżące po drugiej stronie ulicy Valdštejnské – zbudowane w stylu baroku rezydencje: Kolovratský palác (siedziba ambasady Włoch) i Malý fürstenberský palác.

Valdštejnská zahrada, podobnie jak inne sąsiadujące z nią obiekty, powstała w latach 1623-1630 na terenie, na którym wcześniej było 25 domów, siedem ogrodów i cegielnia, zaś inicjatorem utworzenia jej był wódz wojsk cesarskich – Albrecht von Wallenstein (Albrecht z Valdštejna).

Ryc. 14a-b. Valdštejnská zahrada w Pradze (Czechy). Widok na park od strony wschodniej (na pierwszym planie zbiornik wodny z rzeźbą Herkulesa walczącego ze smokiem pośrodku) oraz widok na sala terrena.

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2009.

Ryc. 15a-b. Valdštejnská zahrada w Pradze (Czechy). Widok części parku utrzymanej w stylu włoskim oraz ściana z elementami przypominającymi nacieki spotykane w jaskiniach i wnękami imitującymi jaskinie (grotto).

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2009.

Początkowo park został zaprojektowany w stylu ogrodu włoskiego, zaś jego układ przestrzenny obejmował podział na czworokąty, z którymi sąsiadował nieduży zbiornik wodny (pośrodku niego działała prawdopodobnie fontanna). W XVIII w. park został przebudowany, co polegało na wprowadzeniu do niego elementów parku krajobrazowego (obecnie prawie niedostrzegalne). Obecny kształt Valdštejnská zahrada uzyskała w wyniku rekonstrukcji parku w latach 1954-1955, natomiast znajdujące się w nim pomniki pochodzą z lat 1912-1918 i są wiernymi kopiami posągów autorstwa Adriana de Vriesa, zrabowanych przez armię szwedzką w 1648 r. [www.turistika.cz 05.12.2015]. We wschodniej części parku wznosi się bogato dekorowana malowidłami o tematyce mitologicznej sala terrena (w języku niemieckim *Gartensaal*)²⁰, a w zachodniej – wspomniany zbiornik wodny, pośrodku którego jest nieduża wysepka z posągiem Herkulesa (ryc. 14a, ryc. 14b). Ponadto w parku istnieją trzy studnie z posągami Adonisa i Wenus, Apolla oraz Bachusa. Fragment ogrodzenia parku w jego południowej części stanowi wysoka na kilka metrów kamienna ściana pokryta imitacjami nacieków, jakie można spotkać w jaskiniach i niewielkimi wnękami (grotto) przypominającymi jaskinie (ryc. 15a, ryc. 15b). W tej części parku jest też woliera

²⁰ Duże, zadaszone, ale pozbawione ścian zewnętrznych pomieszczenie, typowe dla ogrodów w stylu włoskim. Służyło ono w porze letniej do wypoczynku, spotkań towarzyskich, organizowania koncertów, spożywania lekkich posiłków (śniadania, podwieczorki) itp. Często były w nich fontanny i sztuczne grotty, a ściany imitowały skały [<https://cs.wikipedia.org> 05.12.2015].

dla egzotycznych ptaków. W wielu miejscach parku stoją pomniki, na ogół przedstawiające postaci i sceny z mitologii greckiej.

W parku Valdštejnská zahrada jest kilka rzadko spotykanych w Europie Środkowej gatunków drzew i krzewów, m.in. figowce. W znajdującym się w nim zbiorniku wodnym żyją ryby oraz ptactwo wodne (głównie kaczki). Ponadto w parku można zobaczyć pawie i dwie pary puchaczy [<https://cs.wikipedia.org> 05.12.2015].

Park odgrywa dużą rolę w życiu kulturalnym Pragi. W sąsiadujących z nim obiektach (Valdštejnská jízdárna) odbywają się wystawy, a w porze letniej regularnie organizowane koncerty muzyki klasycznej i przedstawienia teatralne.

Parque del Buen Retiro (Madryt)

Największy we wschodniej części śródmiejskiego Madrytu park, nazywany Parque del Buen Retiro, powstały w 1630 r., zajmuje 118 ha (ryc. 16) [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015]. Znajduje się on zaledwie kilkaset metrów od muzeum Prado oraz dworca kolejowego Atocha.

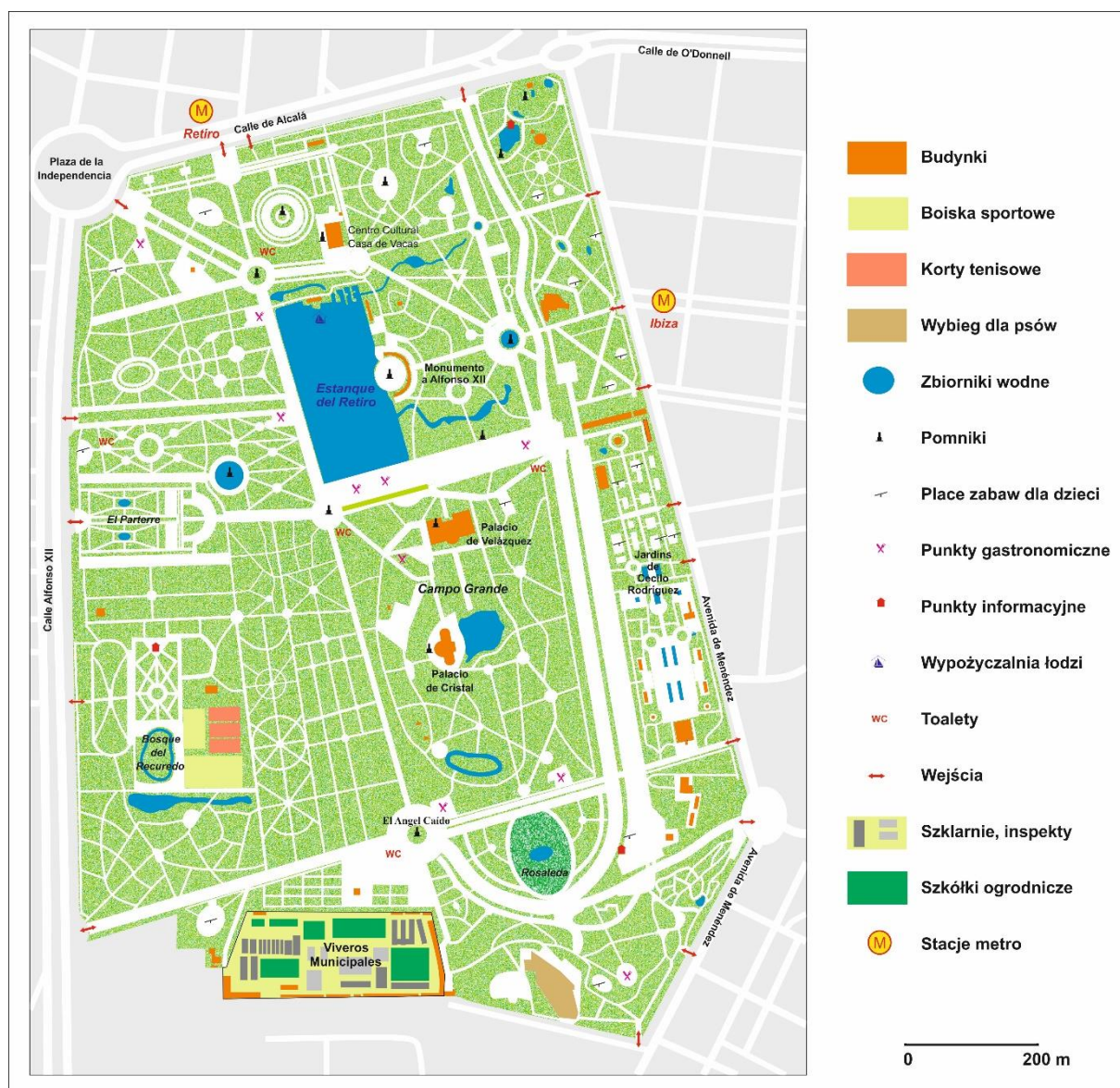
W chwili założenia park powstał na terenach należących do założonego na początku XVI w. klasztoru hieronimitów (Monasterio de San Jerónimo el Real). Po przeniesieniu w 1561 r. stolicy do Madrytu, król Filip II polecił powiększyć istniejący już teren zielony²¹. Kolejne przesunięcie granic miało miejsce w latach 20. XVII w. W następnej dekadzie wzniesiono w nim kilka obiektów, m.in. zachowany do dzisiaj Casón del Buen Retiro (który obecnie leży jednak poza granicami parku), a także pałac letni dla rodziny królewskiej (Palacio del Buen Retiro) [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015]. W tym czasie park został gruntownie przebudowany, przy czym głównym projektantem był Cosimo Lotti, który wcześniej zdobył doświadczenie przy urządzaniu ogrodów Boboli (Giardini di Boboli) we Florencji [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015]. Zgodnie z jego projektem w centralnej części parku powstał duży zbiornik wodny Estanque del Retiro (na którym urządzano widowiska inscenizowanych bitew morskich) oraz kilka mniejszych zbiorników i łączących je kanałów [Gothien 1928a, s. 375] (ryc. 18a i ryc. 18b). Znaczną część parku w bezpośrednim sąsiedztwie pałacu zajmował ogród ze sprowadzanymi ze różnych krajów kwiatami i innymi roślinami ozdobnymi, a w 1637 r. w Buen Retiro wybudowano teatr [Gothien 1928a, s. 376-379]. W tym czasie obiekt stało się głównym miejscem wypoczynku dworu hiszpańskiego, a w czasach panowania Filipa IV (po którego śmierci w 1665 r. park co prawda nieco podupadł, ale wkrótce jego świetność została przywrócona) oraz Karola II odbywały się w nim często również oficjalne uroczystości. Pod rządami Filipa V (1700-1746) fragment parku (w jego zachodniej części) zamieniono na (istniejący obecnie) ogród w stylu francuskim (*parterre*)²² [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015] (ryc. 19a i ryc. 19b). Na życzenie jego następcy, Ferdynanda VI, w Buen Retiro często wystawiano włoskie opery, a w czasach Karola III ogradzające park mury zastąpiono misternie kutym w metalu ogrodzeniem. W tym czasie, w 1767 r., park został otwarty dla mieszkańców Madrytu. Niedługo potem (już w czasach Karola VI) na jego terenie wybudowano obserwatorium astronomiczne (obecnie w jego najbardziej na południowy zachód położonej części) [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015].

Mając miejsce w latach 1807-1814 wojna z Francją poczyniła w Buen Retiro znaczne spustoszenia. Zniszczeniu uległa m.in. duża część Palacio del Buen Retiro (ocalałe skrzydło stanowi część muzeum Prado i jest już poza Parque del Buen Retiro). Przez dłuższy czas park podnosił się ze zniszczeń i okres jego ponownej świetności nastąpił dopiero w latach rządów Izabeli II (1833-1868). W tym czasie zasadzono wiele drzew owocowych, jak również

²¹ Jak podaje M. L. Gothien [1928a, s. 364-365], początkowo, w latach 1558-1582 parkiem królewskim w Madrycie były tereny Casa del Campo na zachodnim brzegu rzeki Manzanares.

²² Zdaniem M. L. Gothien [1928a, s. 380] pod rządami Burbonów park Buen Retiro stracił swoją świetność.

urządzono wcześniej niezagospodarowany teren, nazywany Campo Grande. W czasie odsunięcia od władzy królowej Izabeli II, w 1868 r., park został przejęty przez władze Madrytu i od tej chwili stał się on ogólnodostępnym parkiem miejskim [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015]. To m.in. sprawiło, że w 1874 r. zbudowano w nim (w jego północno-wschodniej części) oborę i mleczarnię Casa de Vacas, który to budynek został jednak na początku XX w. zamieniony w salę taneczną o nazwie Pavillón [<http://www.esmadrid.com> 05.12.2015]. W 1883 r. na powierzchni 9000 m² odbyła się wystawa gospodarcza Exposición Nacional de Minería. W związku z nią zbudowano Palacio de Velázquez, istniejący do dzisiaj jeden z głównych obiektów w parku [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015]. Kilka lat później nieco bardziej na południe wzniesiono (na wzór Crystal Palace w Londynie) Palacio de Cristal (750 m²), w celu zaprezentowania flory i fauny (hiszpańskich wówczas) Filipin [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015] (ryc. 20a i ryc. 20b).

Ryc. 16. Parque del Buen Retiro w Madrycie (Hiszpania)

Źródło: opracowanie własne na podstawie

<https://sites.google.com/site/madridcandidatacapitaleuropea/parques-y-Jardines/Jardines-de-el-buen-retiro> [05.12.2015].

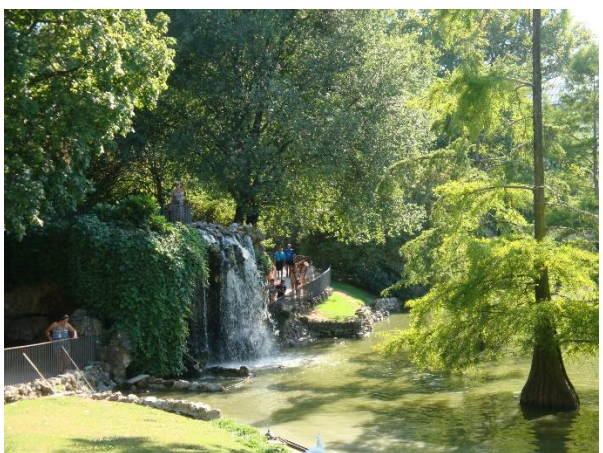
Ryc. 17a-b. Pomnik Alfonsa XII i rzeźba El Ángel Caído w Parque del Buen Retiro w Madrycie (Hiszpania)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015.

Ryc. 18a-b. Przystań na północnym brzegu zbiornika Estanque del Retiro oraz tablice informacyjne dotyczące jednego z zabytkowych drzew i miejsca, gdzie dawniej była królewska manufaktura wyrobu porcelany w Parque del Buen Retiro w Madrycie (Hiszpania)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015

Ryc. 19a-b. Zaprojektowana w stylu ogrodu francuskiego część El Parterre oraz część Campo Grande utrzymana w stylu parku krajobrazowego w Parque del Buen Retiro w Madrycie (Hiszpania)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015

Ryc. 20a-b. Główne wejście do Palacio de Velázquez oraz Palacio de Cristal w Parque del Buen Retiro w Madrycie (Hiszpania)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2015.

Okres świetności Parque del Buen Retiro trwał także w następnych dekadach. W 1902 r. na wschodnim brzegu zbiornika Estanque del Retiro zaczęto budować z marmuru i brązu monumentalny pomnik króla Alfonsa XII, o wymiarach: 86 m (długość), 58 m (szerokość) i 30 m (wysokość), ukończony dopiero w 1922 r. Poza konnym wizerunkiem Alfonsa XII składają się na niego kolumnada, szereg mniejszych posągów oraz liczne schody (ryc. 17a). Niedaleko, na północnym brzegu Estanque del Retiro, jest przystań i wypożyczalnia łodzi spacerowych.

W południowo-wschodniej części parku znajduje się rosarium (ogród różany zwany Rosaleda). Niedaleko, na skrzyżowaniu alei Paseo de Fernán Núñez, Paseo de Uruguay i Paseo de Cuba²³, stoi fontanna z oryginalnym pomnikiem El Angel Caído (Upadłego Anioła) z 1922 r., symbolizującego zrzuconego z nieba Lucyfera [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015] (ryc. 17b).

W odległości kilkuset metrów, w południowo-zachodniej części parku, jest wzniesienie z tzw. Lasem pamięci (Bosque del Recuerdo, przedtem miejsce to było nazywane Bosque de los Ausentes – Las tych, którzy odeszli), które upamiętnia 191 ofiar zamachu terrorystycznego 11 marca 2004 r. na niedalekim dworcu Atocha [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015].

Inną ciekawą częścią parku jest Paseo de la Argentina (wiodąca w głąb parku od strony zachodniej), która z racji ustawionych wzdłuż niej XVIII-wiecznych pomników jest nazywana Paseo de las Estatuas (Promenada posągów) [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015].

Chociaż Parque del Buen Retiro służy przede wszystkim wypoczynkowi mieszkańców Madrytu i odwiedzających miasto turystów (można przyjąć, że z racji bliskości muzeum Prado niemal każdy turysta, który je odwiedzi, zawita też do parku), w zlokalizowanych na jego terenie obiektach (Palacio de Velázquez, Palacio de Cristal, Centro Cultural Casa de Vacas [<https://es.wikipedia.org> 05.12.2015]) są często organizowane wystawy czasowe malarstwa, rzeźby czy sztuki użytkowej – tym samym pełni istotną funkcję kulturową.

Mimo iż z tego, co wyżej napisano, wynika, że Parque del Buen Retiro może stanowić istotną atrakcję dla turystów interesujących się historią i kulturą, wytyczono w nim siedem szlaków (liczących łącznie 8 km) botanicznych i opisano 80 drzew [<http://www.madrid.es> 05.12.2015], co sprawia, że może on być odwiedzany również przez turystów zainteresowanych przyrodą.

²³ Większość alei w Parque del Buen Retiro nosi nazwy pochodzące do nazw państw Ameryki Łacińskiej.

4Bagh-e Chehel Sotun (Isfahan)

Założony w 1647 r. park przy pałacu Chehel Sotun (Chehel Sotoun, Chihil Sotun lub Chehel Sotoon, co oznacza „Czterdzieści kolumn”) leży w ścisłym centrum Isfahanu, trzeciego co wielkości miasta Iranu i ma 6,7 ha [<https://de.wikipedia.org> 05.12.2015]. Otacza on pałac, który został zbudowany jako miejsce wypoczynku i uroczystości dworskich (ryc. 22a, ryc. 22b, ryc. 23a, ryc. 23b). Chehel Sotun i park zostały zaprojektowane w czasach Szach Abbasa II. Chociaż o samym parku jest jedynie niewielka wzmianka, pałac Chehel Sotun został szczegółowo opisany we wspomnianym już dziele J. Chardina [1711, s. 26-29], co oznacza, iż budził on wówczas niemały podziw przybywających do Isfahanu.

Centralną część Bagh-e Chehel Sotun zajmuje wspomniany pałac, na wschód i zachód od którego znajdują się sztuczne zbiorniki wodne (większy z nich ma wymiary 108 x 16 m²⁴). Nazwa pałacu związana jest z 20 drewnianymi kolumnami, na których wsparte jest jego sklepienie (ryc. 21). Ponieważ odbijają się one w wodzie, wydaje się, że jest ich 40²⁵. Ściany wewnętrzne Chehel Sotun są pokryte freskami i płytkami ceramicznymi, przedstawiającymi m.in. ważne wydarzenia historyczne z XVI-XVII w. [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015].

Chociaż w 1937 r. zapadła decyzja o przekształceniu zespołu Chehel Sotun w muzeum, weszła ona w życie dopiero w 1948 r.

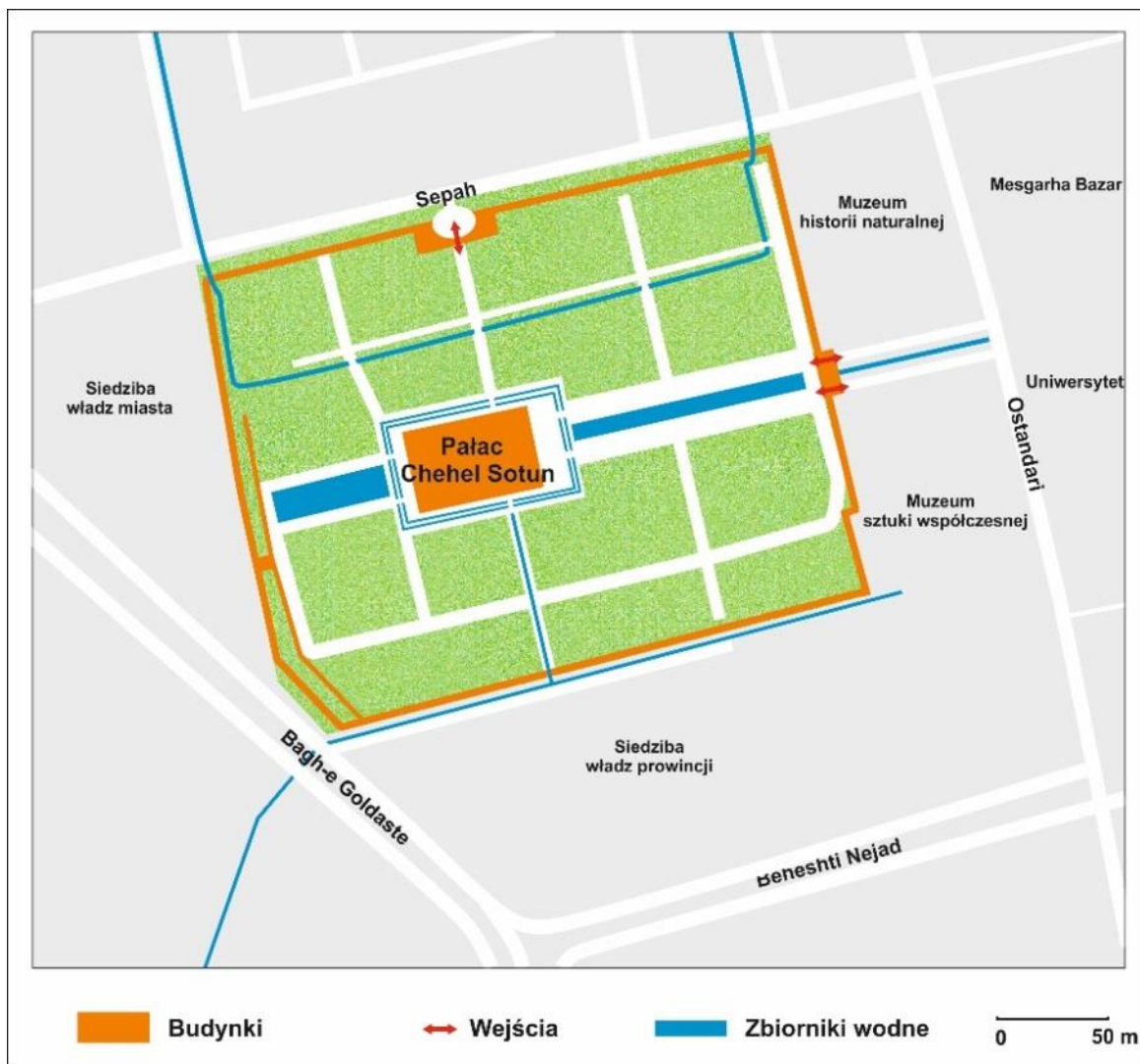
Zespół pałacowo-parkowy Chehel Sotun jest jednym z dziewięciu ogrodów w Iranie, które zostały uznane za najlepsze przykłady klasycznych ogrodów perskich i w 2011 r. wspólnie zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO pod nazwą „Persian Gardens”²⁶.

Sława, wartości historyczne, a przede wszystkim lokalizacja Bagh-e Chehel Sotun sprawiają, że jest on odwiedzany praktycznie przez wszystkich turystów przybywających do Isfahanu. Znajduje się on na najbardziej popularnej wśród turystów trasie zwiedzania, między zabytkowym mostem Sio-o-seh Pol (1599-1602) a bazarem i głównym placem miasta – Maidan-e Naqsh-e Jahan – przy którym wznoszą się m.in. pałac Ali Qapu, meczety Masjed-e Shah i Sheikh Lotfollah oraz jeden z bazarów. Ponadto w bezpośrednim sąsiedztwie zespołu Chehel znajdują się muzea (współczesnej sztuki irańskiej i przyrodnicze) oraz siedziby władz miejskich i prowincji Isfahan.

²⁴ Pierwotnie był on zasilany wodą z Hezar Jarib i Juy-e-siah Madis, która wlewała się do zbiornika przez ujęcia w postaci paszczy lwów.

²⁵ Według innej wykładni liczba „40” jest w języku perskim czasami używana jako synonim „dużo” (Honarfar 2008, s. 123).

²⁶ Są to parki w: Pasargadae, Kaszan (Bagh-e Fin), Shiraz (Bagh-e Eram), Mahan (Bagh-e Shazdeh), Jazd (Bagh-e Dolat Abad), Abbasabad (Bagh-e Abbasabad), parki Bagh-e Akbarieh (prowincja Południowy Chorasán) i Bagh-e Pahlavanpur oraz wspomniany Chehel Sotun. Ponadto na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO są jeszcze inne obiekty nawiązujące do ogrodów perskich: parki otaczające mauzoleum Taj Mahal w Agrze i grobowiec Humayuna w Delhi (Indie), Shalimar Gardens (Shalimar Bagh) w Lahore (Pakistan) i park Generalife w Granadzie (Hiszpania) [<https://en.wikipedia.org> 05.12.2015; <http://whc.unesco.org> 05.12.2015].

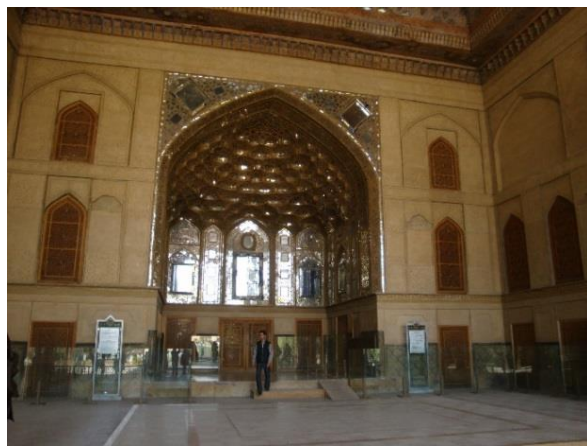
Ryc. 21. Baghe-e Chehel Sotun w Isfahanie (Iran)

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://whc.unesco.org/document/115743> [05.12.2015].

Ryc. 22a-b. Pałac Chehel Sotun i wschodnia brama do zespołu pałacowo-parkowego (widok od strony parku) w Isfahanie (Iran)

Źródło: fot. Andrzej Kowalczyk, 2010.

Ryc. 23a-b. Bagh-e Chehel Sotun (część północna) i Sala Luster (Mirrors Hall) w pałacu Chehel Sotun w Isfahanie (Iran)

Źródło: fot. Andrzej Kowalczyk, 2010.

Hong Kong Park (Victoria)

Problematyka terenów zielonych w Hongkongu od lat stanowiła i stanowi przedmiot badań przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych [Au 1993]. Nie powinno to dziwić, biorąc pod uwagę jego gęstość zaludnienia, jak również silnie przekształcone przez działalność człowieka środowisko przyrodnicze.

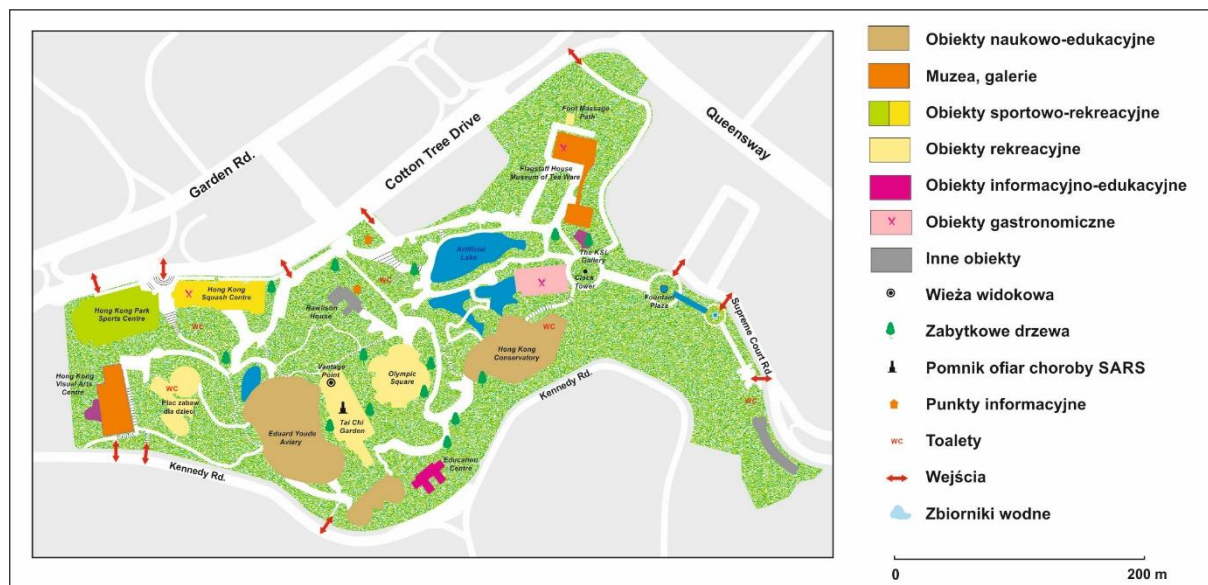
Podobnie jak i w innych miastach Chin, w miastach leżących w granicach Specjalnego Regionu Administracyjnego Hongkong jest wiele parków i ogrodów, które cieszą się zainteresowaniem, zarówno mieszkańców, jak i turystów. Badania przeprowadzone w Kowloon Park w Koulunie dowiodły, że o ile pierwsza kategoria odwiedzających park przybywa do niego głównie z powodu chęci bycia blisko przyrody (40%), a 25,6% w celach wypoczynkowych, to w przypadku turystów oba czynniki były jednakowo ważne (41,7% wskazań) [Wong, Domros 2004, s. 272]. Opisywane badania wykazały także, że zdaniem 28% turystów parki i ogrody stanowią istotną atrakcję turystyczną Hongkongu [Wong, Domros 2004, s. 273].

Hong Kong Park został otwarty zaledwie w 1991 r. i liczy 8 ha, zaś wstęp do niego (park otwarty od 06:00 do 23:00) jest bezpłatny (ryc. 24). Hong Kong Park leży w dzielnicy Central w ścisłym centrum Victorii; przed jego utworzeniem w miejscu tym znajdowały się brytyjskie koszary wojskowe (Victoria Barracks). W 1979 r. ówczesne władze kolonii postanowiły zlikwidować je i przeznaczyć teren pod obiekty handlowe i administracyjne (w górnej części obszaru zajmowanego wcześniej przez wojsko) oraz park (w położonej niżej części należącej do Rady Miasta oraz zajmowanej wtedy przez Royal Hong Kong Jockey Club) [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015].

W tym czasie, gdy podjęto decyzję o utworzeniu parku, na jego terenie znajdowały się liczne budynki wojskowe wzniesione między 1842 r. a 1910 r. Wśród nich była (do 1978 r.) siedziba dowództwa garnizonu brytyjskiego – Flagstaff House (wzniesiony w 1846 r. w stylu neogreckim) – a także Rawlinson House (z 1910 r.), Wavell House i Cassels Block (również z początku XX w.) [https://en.wikipedia.org 05.12.2015].

W Flagstaff House (do 1932 r. Headquarter House) w 1984 r. utworzono muzeum poświęcone uprawie herbaty, technikom jej przetwarzania oraz kulturze picia (Flagstaff House Museum of Teaware, muzeum to oddział Hong Kong Museum of Art) (ryc. 26a i ryc. 26b). Jednym z najcenniejszych zgromadzonych w nim eksponatów jest imbryk z regionu Yixing w chińskiej prowincji Jiangsu. W 1989 r. budynek objęto opieką konserwatorską i uznano za pomnik kultury i dziedzictwa. W 1995 r. dobudowano do niego nowe skrzydło (K. S. Lo Gallery), w którym umieszczono ekspozycję poświęconą ceramice i chińskim pieczęciom [https://en.wikipedia.org 05.12.2015].

W dawnym Rawlinson House ulokowano zarząd parku (Park Management Office) oraz urzędu stanu cywilnego (Cotton Tree Drive Marriage Registry) (ryc. 25a i ryc. 25b), w Wavell House (w 1991 r.) centrum edukacyjne (Education Centre), a w Cassels Block (od 1992 r.) centrum sztuki (Hong Kong Visual Arts Centre). Wyżej wymienione budynki zostały zachowane (jak również Montgomery Block i Roberts Block, które jednak nie są ogólnodostępne) jako przykłady architektury kolonialnej z czasów brytyjskich, natomiast 12 innych zburzono [https://en.wikipedia.org 05.12.2015], przeznaczając zajmowane przez nie tereny pod zielen parkową, sztuczne zbiorniki wodne, ścieżki oraz urządzenia rekreacyjno-sportowe i inne obiekty.

Ryc. 24. Hong Kong Park w Victorii (Chiny, Specjalny Region Administracyjny Hongkong)

Źródło: opracowanie własne na podstawie <http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/layoutplan.html> [05.12.2015].

Ryc. 25a-b. Widok na północną część Hong Kong Park (na drugim planie wieżowce Lippo Centre Tower 1 i Lippo Centre 2) oraz część parku w sąsiedztwie Rawlinson House w Victorii (Chiny, Specjalny Region Autonomiczny Hongkong)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2011.

Ryc. 26a-b. Wejście do budynku oraz eksponaty związane z kulturą picia herbaty w Flagstaff House Museum of Teaware w Victorii (Chiny, Specjalny Region Autonomiczny Hongkong)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2011.

Ryc. 27a-b. Wnętrze Edward Youde Aviary (ptaszarni) oraz wejście do Hong Kong Park od strony Supreme Court Road w Victorii (Chiny, Specjalny Region Autonomiczny Hongkong)

Źródło: fot. Anna Kowalczyk, 2011.

Hong Kong Park (do którego prowadzi aż 11 wejść) zajmuje obszar o urozmaiconej rzeźbie terenu, co sprawia, iż w wielu miejscach nawiązuje swoim wyglądem do tradycyjnych ogrodów chińskich. W jego północnej części, między Flagstaff House Museum of Teaware i Rawlinson House, znajdują się trzy zbiorniki wodne. Sąsiaduje z nimi budynek restauracyjny, a także Hong Kong Conservatory (Forsgate Conservatory), jak nazwano liczącą 1400 m² palmiarnię, w której poza rzadkimi gatunkami roślin, żyją tropikalne i subtropikalne motyle oraz ważki [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015]. Sąsiaduje z nim zajmujący 1100 m² amfiteatr na 880 widzów [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015] wraz z położonym w pobliżu placem do uprawiania *tai chi*, pośrodku którego w 2003 r. postawiono pomnik ofiar choroby SARS²⁷ (Fighting SARS Memorial Architectural Scene).

W środkowo-południowej części parku w 1992 r. zbudowano ptaszarnię, nazywaną Aviary (oficjalna nazwa brzmi Edward Youde Aviary), której główną część stanowi rozległa woliera (3000 m², w najwyższym miejscu licząca 30 m wysokości), składająca się z kilku połączonych schodami poziomów (ryc. 27a, ryc. 27b). Zamieszkuje ją 600 osobników należących do 75 gatunków, występujących głównie na Malajach [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015]. W najbardziej na wschód wysuniętej części parku mieści się wspomniane wcześniej Hong Kong Visual Arts Centre, z którym sąsiaduje (od wschodu) duży plac zabaw

²⁷ Zespół ostrej ciężkiej niewydolności oddechowej (*severe acute respiratory syndrome*, SARS).

dla dzieci (1000 m²) [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015] i 30-metrowa wieża widokowa (Vantage Point) [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015] oraz (od północy) Hong Kong Park Sports Centre z wielofunkcyjną halą sportową o wymiarach 36 x 36 m [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015]²⁸; obok centrum sportowo-rekreacyjnego znajduje się składające się z 18 kortów Squash Centre [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015]²⁹.

W zachodniej części parku, między Flagstaff House Museum of Teaware a obiektem mieszczącym restaurację³⁰, znajduje się 20-metrowa [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015] wieża zegarowa (Clock Tower), która jednak została wzniesiona wraz z powstawaniem parku i nie przypomina obiektów charakterystycznych dla miast brytyjskich (i niektórych w byłych koloniach Wielkiej Brytanii). Należy także wspomnieć, że na terenie Hong Kong Park jest pięć ogólnodostępnych toalet oraz dwa punkty informacyjne.

Na zakończenie trzeba stwierdzić, że chociaż Hong Kong Park powstał stosunkowo niedawno i jest w znacznej mierze dziełem człowieka, na jego terenie rośnie 14 drzew objętych ochroną, z których największe są trzy różnego gatunku figowce (*Ficus microcarpa*, wysokość 27 m, średnica korony 34 m; *Ficus virens*, wysokość 23 m, średnica korony 23 m; oraz *Ficus elastica*, 22 m, średnica korony 27 m) [www.lcsd.gov.hk 05.12.2015].

Porównanie objętych analizą parków według ich głównych cech

Przechodząc do porównania opisanych wyżej parków należy zwrócić uwagę, że wszystkie znajdują się w centralnych częściach Pragi, Madrytu, Isfahanu i Victorii, przy czym trzy pierwsze są zintegrowane z najbliższym otoczeniem – głównie z racji typu zabudowy (na ogół historycznej) i innymi terenami zielonymi – natomiast trudno uznać za takowy Hong Kong Park, gdyż sąsiadują z nim nowoczesne biurowce, hotele i apartamentowce liczące po kilkadziesiąt pięter. Obiekt ten różni się także od pozostałych parków tym, iż jego południowa część zajmuje część stoku wzniesień ograniczających od południa centrum Victorii.

Wśród objętych analizą parków wszystkie są pochodzenia antropogenicznego, co w tym przypadku oznacza, że nie wchodzi w ich skład tereny będące (wcześniej lub obecnie) lasem naturalnym, a ich wielkość jest zróżnicowana, podobnie jak czas powstania – trzy z nich założono w XVII w., natomiast Hong Kong Park powstał dopiero w ostatnich dekadach XX w. Park ten różni się od pozostałych także tym, iż od samego początku był pomyślany jako „park miejski” – kompleksy w Pradze, Madrycie i Isfahanie powstały w ramach założeń parkowo-pałacowych. Inną cechą różniącą go od pozostałych jest układ przestrzenny. Ponieważ nawiązuje on w dużej mierze do klasycznych ogrodów chińskich, ma układ nieregularny. W tym miejscu należy zaznaczyć, że również Parque del Buen Retiro jest podobny w tym względzie, gdyż został częściowo zaprojektowany w stylu angielskim. Cechą wspólną wszystkich opisywanych parków jest występowanie w ich granicach obiektów zabytkowych. Nawet w powstałym w końcu XX w. Hong Kong Park kilka budowli przedstawia sobą wartość historyczną, a ich obecność została uwzględniona w projekcie parku.

Objęte analizą parki różnią się od siebie stopniami zagospodarowania rekreacyjno-turystycznego i kulturalno-rozrywkowego. Zdecydowanie największe nasycenie tego rodzaju urządzeniami jest w Parque del Buen Retiro i Hong Kong Park. W Bagh-e Chehel Sotun nie ma tego typu infrastruktury, a w przypadku parku Valdštejnská zahrada można jedynie mówić

²⁸ Hala została podzielona na dwa boiska: do piłki siatkowej, piłki ręcznej i koszykówki, oraz osiem kortów do badmintonu.

²⁹ Inne źródło podaje, że w Squash Centre mieści się 12 kortów do gry [www.chinahighlights.com 05.12.2015].

³⁰ Mniejsze restauracje są w budynkach Flagstaff House Museum of Teaware i Squash Centre. Ponadto na terenie Hong Kong Park są zlokalizowane dwa kioski z przekąskami i napojami [http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/other_services/refreshment.html, 05.12.2015].

o „zagospodarowaniu” (jeszcze z XVII w.) pozwalającym na wystawianie sztuk teatralnych i organizowaniu koncertów. Wszystkie opisywane parki są własnością publiczną i wstęp do nich jest bezpłatny, co oznacza, że spełniają kryteria „parków miejskich”. Na zakończenie należy zaznaczyć, że – różniący się najbardziej od pozostałych – Hong Kong Park pełni istotną funkcję specjalną, gdyż mieści się w nim duża ptaszarnia i związana z nią placówka naukowo-badawcza (tab. 3).

Tab. 3. Porównanie objętych analizą parków w miastach z uwzględnieniem ich charakterystycznych cech

Cechy	Parki			
	Valdštejnská zahrada (Praga)	Parque del Buen Retiro (Madryt)	Bagh-e Chehel Sotun (Isfahan)	Hong Kong Park (Victoria)
Położenie w terenie	Równinne	Równinne	Równinne	Stokowe
Lokalizacja w mieście	Centralne	Centralne	Centralne	Centralne
Integracja z otoczeniem	Zintegrowany	Zintegrowany	Zintegrowany	Niezintegrowany
Wielkość	Mała	Duża	Mała	Średnia
Geneza	Antropogeniczny	Antropogeniczny	Antropogeniczny	Antropogeniczny
Czas założenia	XVII w.	XVII w.	XVII w.	XX w.
Przeznaczenie pierwotne	Przyrezydencyjny	Przyrezydencyjny	Przyrezydencyjny	Miejski
Układ przestrzenny	Regularny	Regularny	Regularny	Nieregularny
Styl ogrodu	Włoski Angielski	Włoski, Francuski Angielski	Perski	Chiński
Budowle historyczne	Występują	Występują	Występują	Występują
Urządzenia rekreacyjno-sportowe	Niewystępują	Występują	Niewystępują	Występują
Urządzenia kulturalno-rozrywkowe	Występują	Występują	Niewystępują	Występują
Inne urządzenia	Występują	Występują	Występują	Występują
Dostępność dla odwiedzających	Wstęp bezpłatny	Wstęp bezpłatny	Wstęp bezpłatny	Wstęp bezpłatny
Własność	Publiczna	Publiczna	Publiczna	Publiczna
Funkcje specjalne	Niewystępują	Niewystępują	Niewystępują	Występują

Źródło: opracowanie własne na podstawie ogólnodostępnych informacji oraz obserwacji własnych.

Zakończenie

W prezentowanym tekście starano się wykazać, że parki i ogrody są nie tylko ważnym elementem zagospodarowania przestrzennego miast, jak również doniosłym ogniwem w ekosystemach miejskich i odgrywają znaczącą rolę w zaspokajaniu potrzeb wypoczynkowych mieszkańców aglomeracji, ale mają także istotny wpływ na ich atrakcyjność turystyczną. Można stwierdzić, że „od zawsze” podróżnicy i inni odwiedzający miasta szukali w znajdujących się w nich ogrodach i parkach wytchnienia. Często zachwycali się ich układem przestrzennym i wkomponowaniem w krajobraz, egzotycznymi drzewami i krzewami, podziwiali piękno i zapach kwiatów, jak również – co wcale nie jest mniej ważne – oglądali z zaciekawieniem wzniesione w nich budowle. Odwiedzanie ogrodów było częstym elementem podróżowania w czasach antycznych, w jak również w okresie średniowiecza. Wystarczy przypomnieć opisy ogrodów chińskich w Kinsaj i Fudzu (obecnych Hangzhou i Fuzhou) w *Opisaniu świata* autorstwa Marco Polo [Polo 1954, s. 370, 383]³¹. Także w tekstach cytowanych już wcześniej J. Chardina i W. Temple’a, jak również w dziennikach i esejach innych podróżników z początków epoki *grand tour* (Michela Eyquem de Montaigne’a, Fynesa Morysona/Morisona, czy Johna Evelyn’a) [https://en.wikipedia.org 05.12.2015] można znaleźć liczne opisy odwiedzanych przez nich parków i ogrodów, z których część znajdowała się w miastach. Podobne relacje znajdują się w literaturze z epok oświecenia i romantyzmu. Wszystko to, co wyżej napisano, skłania do następującej refleksji – w idei ogrodu nie tylko zawiera się wzajemne przenikanie się przyrody i kultury, ale od niepamiętnych czasów obiekty te budziły ciekawość podróżników, a obecnie parki i ogrody stanowią atrakcję turystyczną, zarówno dla turystów interesujących się naturą, jak i kulturą.

Bibliografia

- 10 Most Famous Urban Parks In The World, Leisure & Travel [http://10mosttodaycom/10-most-famous-urban-parks-in-the-world 10.11.2015]
- 2014 City Park Facts, 2014, Center for City Park Excellence, The Trust for Public Land, Washington, DC – San Francisco, CA
- Archer D., 2006, *Research Note: Urban Parks and Tourism*, “Annals of Leisure Research”, 9, 3/4, s. 277-282
- Ashworth G., Page S. J., 2011, *Urban Tourism Research: Recent Progress and Current Paradoxes*, “Tourism Management”, 32, 1, s. 1-15
- Atlas Heelan Ch., 2015, *The World’s 10 Best Cities for Parks. Where the Grass is Always Greener*, Frommer’s [www.frommers.com/slideshows/818821-the-world-s-10-best-cities-for-parks#slide837064 05.12.2015]
- Au Ch. D., 1993, *A Review of Urban „Green Space” (Open Space and Amenity Area) Planning in Hong Kong*, University of Hong Kong, Centre of Urban Planning and Environmental Management, Victoria, master thesis [http://hub.hku.hk/bitstream/10722/36891/1/FullText.pdf 05.12.2015]
- Ballantyne R., Packer J., Hughes K., 2008, *Environmental Awareness, Interests and Motives of Botanic Gardens Visitors: Implications for Interpretive Practice*, “Tourism Management”, 29, 3, s. 439-444

³¹ Opis ogrodów w Kinsaj (Hangzhou): „W obrębie murów znajdują się ogrody piękne ze wszystkimi owocami, jakie człowiek mógł wymarzyć. Są tam piękne fontanny i kilka stawów, w których żyją wyśmienite ryby. W pośrodku stoi pałac ogromny i wspaniały” [Polo 1954, s. 370].

- Bangs H. P., Mahler S., 1970, *Users of Local Parks*, "Journal of the American Institute of Planners", 36, s. 300-334
- Barker A., Manning N., Sirriyeh A., 2014, *"The Great Meeting Place": a Study of Bradford's City Park*, University of Bradford, Centre for Applied Social Research, Bradford
- Behbahnai H. I., Khosravi F., 2012, *Persian Garden between Permanence and Innovation from Ancient to Contemporary Period*, [www.icomos.org/landscapes/english-text-final - RESIZE.pdf 05.12.2015]
- Bowler I. R., Strachan A. J., 1976, *Visitor Behaviour in Urban Parks*, "Parks and Recreation", 41, s. 18, 20, 22, 25
- Boyle R., 1983, *Survey of the Use of Small Parks*, "Australian Park and Recreation", 20, 4, s. 41-43
- Böhme G., 2002, *Filozofia i estetyka przyrody w dobie kryzysu środowiska naturalnego*, „Terminus Akademia”, 28, Oficyna Naukowa, Warszawa
- Breuste J., Rahimi A., 2015, *Many Public Urban Parks, but Who Profits from Them? The Example of Tabriz, Iran*, "Ecological Processes", 4, 6 [www.ecologicalprocesses.com/content/4/1/6 05.12.2015]
- Burgess J., Harrison C., Limb M., 1988, *People, Parks and Urban Green: a Study of Popular Meanings and Values for Open Spaces in the City*, "Urban Studies", 25, 2, s. 455-473
- Chardin J., 1711, *Voyages de Monsieur le chavalier Chardin en Perse et autres lieux de l'Orient. Tome troisième*, Jean Louis de Lorme, Amsterdam, [http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1050394n.r=chevalier, de_chardin 05.12.2015]
- Charleton J. H., 1985, *National Register of Historic Places Inventory-nomination: Boston Common*, National Park Service, [<http://pdfhost.focus.nps.gov/docs/NHLS/Text/87000760.pdf> 05.12.2015]
- Chiesura A., 2004, *The Role of Urban Parks for the Sustainable City*, "Landscape and Urban Planning", 68, 1, s. 129-138
- Cohen D., Sehgal A., Williamson S., Sturm R., McKenzie T. L., Lara R., Lurie N., 2006, *Park Use and Physical Activity in a Sample of Public Parks in the City of Los Angeles*, Technical Report, RAND Health, RAND Corporation, Santa Monica, CA – Arlington, VA – Pittsburgh, PA
- Collet M., 2011, *10 Most Beautiful Urban Parks on Earth*, [<http://scribol.com> 10.11.2015]
- Conard K., 2013, *World's Most Beautiful City Parks*, [www.travelandleisure.com 10.11.2015]
- Connell J., 2005, *Managing Gardens for Visitors in Great Britain: A Story of Continuity and Change*, "Tourism Management", 26, 2, s. 185-201
- Dalley S., 1993, *Ancient Mesopotamian Gardens and the Identification of the Hanging Gardens of Babylon Resolved*, "Garden History", 21, 1, s. 1-13
- Dunn M., 2015, *Top 10 City Parks in the World* [www.tropicalsky.ie 10.11.2015]
- Eskandari S., Oladi Ghadikolaei J., 2013, *Assessment of Ecotourism Potential of Urban Forest Parks Based on Effective Factors in Outdoor Recreation. A Case Study: Sorkhe Hesar Forest Park*, "World Applied Sciences Journal", 27, 8, s. 950-960
- Factors Influencing Visitor's Choices to Visit Urban Destinations*. 2004, Global Insight, Inc., bez miejsca wydania
- Frische R., 2012, *Top Ten City Parks* [www.rhinocarhire.com 10.11.2015]
- Garrod G., Pickering A., Willis K., 1993, *The Economic Value of Botanic Gardens: A Recreational Perspective*, "Geoforum", 24, 2, s. 215-222
- Gothien M. L., 1928a, *A History of Garden Art. From the Earliest Times to the Present Days*, Vol. 1, J. M. Dent & Sons Limited – E. P. Dutton & Co. Ltd., London – Toronto – New York
- Gothien M. L., 1928b, *A history of garden art. From the earliest times to the present days*, vol. 2, J. M. Dent & Sons Limited – E. P. Dutton & Co. Ltd., London – Toronto – New York
- Harnik P., Welle B., 2009, *Measuring the Economic Value of a City Park System*, Center for City Park Excellence, The Trust for Public Land, Washington, DC – San Francisco, CA
- Ho C., Sasidharan V., Elmendorf W., Willits F. K., 2005, *Gender and Ethnic Variations in Urban Park Preferences, Visitation, and Perceived Benefits*, "Journal of Leisure Research", 37, 3, s. 281-306
- Honarfar L., 2008, *Historical Guide to Esfahan*, Dejnepesht Publications, Esfahan
- How Cities Use Parks to...Promote Tourism*, 2005, City Parks Forum Briefing Report 09, American Planning Association, Chicago, IL
- James R., 2014, *The 14 Best City Parks in the World* [<http://hiconsumption.com> 10.11.2015]

- Kalantari A., 2011, *Persian Paradise Gardens: History, Elements, Influences*, University of Southern California, Faculty of the University of Southern California School of Architecture, Los Angeles, master thesis, [http://digitallibrary.usc.edu 05.12.2015]
- Kaplan S., 1979, *Perception and Landscape: Conceptions and Misconceptions*, [w:] G. H. Elsner, R. C. Smardon (ed.), *Proceedings of Our National Landscape: A Conference on Applied Techniques for Analysis and Management of the Visual Resource*, Incline Village, Nev., April 23-25, 1979, General. Technical Report PSW-GTR-35, Berkeley, CA, Pacific Southwest Forest and Range Experiment Station, Forest Service, U.S. Department of Agriculture, s. 241-248
- Kaplan S., Wendt J. S., 1972, *Preference and the Visual Environment: Complexity and Some Alternatives*, EDRA 3: Research and Practice, Proceedings of the EDRA3/AR8 Conference [www.edra.org/content/preference-and-visual-environment-complexity-and-some-alternatives 05.12.2015]
- Konijnendijk C. C., Annerstedt M., Nielsen A. B., Maruthaveeran S., 2013, *Benefits of Urban Parks: A Systematic Review*, University of Copenhagen – International Federation of Parks and Recreation Administration, Copenhagen – Alnarp
- Kraus R., 1984, *Recreation and Leisure in Modern Society*, Scoll, Foresman and Company, Glenview, IL – London
- Kromolicka M., 2010, *Atrakcyjność turystyczna Kuala Lumpur*, Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, praca magisterska
- Law Ch. M., 1996, *Urban Tourism. Attracting Visitors to Large Cities*, Tourism, Leisure & Recreation Series, Mansell Publishing Limited, London – New York
- Lew A. A., 1987, *A Framework of Tourist Attraction Research*, "Annals of Tourism Research", 14, 4: 553-575
- Liu J., Wong R., Chen T., 2010, *Factors of Spatial Distribution of Recreation Areas in Peri-urban Beijing*, "Journal of Geographical Sciences", 20, 5, s. 741-756
- Moore R., 2015, *The 10 Best Parks*, "The Guardian", [www.theguardian.com 10.11.2015]
- More T. A., Stevens T., Allen P. G., 1988, *Valuation of Urban Parks*, "Landscape and Urban Planning", 15, 1/2, s. 139-152
- Murillo Viu J., Román Fernández J., Suriñach Coralt J., 2008, *The Impact of Heritage Tourism on a Urban Economy: The Case of Granada and the Alhambra*, "Tourism Economics", 14, 2, s. 361-376
- Park Atlantic Urban Parks and Green Areas Action Plan. For Cities of Angers, Limerick, Pau-Pyrénées, Santiago de Compostela, Vila Nova de Famalicão*, 2012, ParkAtlantic, Cunnane Stratton Reynolds Land Planning & Design, Dublin
- Pawlak A., 2009, *Ogrody chińskie*, Wydawnictwo Trio – Instytut Konfucjusza w Krakowie – Polskie Stowarzyszenie Sztuki Orientu, Kraków
- Polo M., 1954, *Opisanie świata*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa
- Rahnama M. R., Akbari M., 2013, *Analysis the Principles and Dimensions of Urban Parks with Point on Green Spaces in Mashhad City, Iran*, "America Journal of Engineering Research", 2, 2, s. 136-143
- Report on the Public Use of Central Park*, 2011, Central Park Conservancy, New York, NY
- Sherer P. M., 2003, *Why America Needs More City Parks and Open Space. The Benefits of Park*, The Trust for Public Land, San Francisco, CA
- Studnicka A., 2007, *Raj zmysłów*, „Estetyka i Kultura”, 12, 1, s. 211-224
- Sweet R., 2012, *Cities and the Grand Tour: the British in Italy, c. 1690-1820*, Cambridge University Press, Cambridge
- Szymańska B., 2001, *Buddyzm w Japonii*, [w:] B. Szymańska (red.), *Filozofia Wschodu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 269-283
- Taylor D., 1999, *Central Park as a Model for Social Control: Urban Parks, Social Class, and Leisure Behavior in 19th Century America*, "Journal of Leisure Research", 31, 4, s. 420-477
- Temple W., 1908, *Upon the Garden of Epicurus; or, of Gardening in the Year 1685*, [w:] Sir William Temple upon the gardens of Epicurus, with other XVIIth century garden essays: introduction by Albert Forbes Sieveking, F.S.A., Chatto and Windus Publishers, London, s. 3-65
- The Persian Garden*, 2011 [http://whc.unesco.org 05.12.2015]
- The World's Best and Worst Parks* [www.pps.org 10.11.2015]
- Towner J., 1995, *What Is Tourism's History?*, "Tourism Management", 16, 5, s. 339-343

- Urbańczyk M., 2012, *Parki obwodnicowe jako sposób wykorzystania przestrzeni miejskiej pozostałej po murach obronnych. Geneza i charakterystyka na przykładzie wybranych miast europejskich*, „Przestrzeń i Forma”, 17, s. 395-406
- Valera S., 2015, *10 Amazing City Parks of the World (PHOTOS)*, [www.weather.com 10.11.2015]
- Veal A. J., 2006, *The Use of Urban Parks*, “Annals of Leisure Research”, 9, 4, s. 245-277
- Villiers Stuart C. M., 1913, *Gardens of the Great Mughuls*, Adam and Charles Black, London
- Walcher H. A., 1998, *Between Paradise and Political Capital: The Semiotics of Safavid Isfahan*, [w:] J. Albert, M. Bernhardsson, M. Kenna (eds) *Middle Eastern Natural Environments: Lessons and Legacies*, Yale University Press, New Haven, CN, s. 330-345
- Warner A., 2013, *The 10 American Cities with the Best Parks*, Business Insider, [www.businessinsider.com 05.12.2015]
- Wilkie K., Roach R., 2004, *Green Among the Concret. The Benefits of Urban Natural Capital*, A Natural Capital Project Discussion Paper, Calgary
- Wong K., Domros M., 2004, *Users' Perception of Kowloon Park, Hong Kong: Visiting Patterns and Scenic Aspects*, “Chinese Geographical Science”, 14, 3, s. 268-275
- World's 15 Most Beautiful City Parks*, 2014 [www.fodors.com 10.11.2015]
- Zachariasz A., 2011, *Krajobrazy pamięci wyrazem tożsamości miejsca*, [w:] S. Bernat (red.) *Niematerialne wartości krajobrazów kulturowych*, Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG, 15, Komisja Krajobrazu Kulturowego, Sosnowiec 2011, s. 310-326
- Zheng B., Zhang Y., Sibley J., Deng J., Robinson C., 2007, *Impact of Urban Trees and Landscaping on Tourism and Sustainable Development*, Auburn University, School of Forestry & Wildlife Sciences, Auburn, AL [http://sofew.cfr.msstate.edu/papers/Zheng09.pdf 05.12.2015]

Strony internetowe

- <http://cafeorquideatenerife.com/sitio-litre> [05.12.2015]
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Sala_terrena [05.12.2015]
- https://cs.wikipedia.org/wiki/Valdštejnská_zahrada [05.12.2015]
- <https://de.wikipedia.org/wiki/Retiro-Park> [05.12.2015]
- https://de.wikipedia.org/wiki/Tschehel_Sotun [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Birkenhead_Park [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Park [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Chehel_Sotoun [05.12.2015]
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Exposición_Nacional_de_Minería_\(1883\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Exposición_Nacional_de_Minería_(1883)) [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Flagstaff_House [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Hyde_Park,_London [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Park_Güell [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Princes_Park,_Liverpool [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Urban_park [05.12.2015]
- [https://en.wikipedia.org/wiki/Seawall_\(Vancouver\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Seawall_(Vancouver)) [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Stanley_Park [05.12.2015]
- https://en.wikipedia.org/wiki/Victoria_Barracks,_Hong_Kong [05.12.2015]
- https://es.wikipedia.org/wiki/Bosque_del_Recuerdo [05.12.2015]
- https://es.wikipedia.org/wiki/Fuente_del_Ángel_Caído [05.12.2015]
- https://es.wikipedia.org/wiki/Palacio_del_Buen_Retiro [05.12.2015]
- https://es.wikipedia.org/wiki/Palacio_de_Cristal_del_Retiro [05.12.2015]
- https://es.wikipedia.org/wiki/Parque_del_Retiro_de_Madrid [05.12.2015]
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Jardin_du_Luxembourg [05.12.2015]
- <http://parkscore.tpl.org/methodology.php> [05.12.2015]
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Park_miejski [05.12.2015]
- https://pt.wikipedia.org/wiki/Parque_Ibirapuera [05.12.2015]
- <https://sites.google.com/site/madridcandidatacapitaleuropea/parques-y-Jardines/Jardines-de-el-buen-retiro> [05.12.2015]
- <http://whc.unesco.org/document/115743> [05.12.2015]
- <http://www.centralparknyc.org/about/about-cpc> [05.12.2015]

<http://www.centralparknyc.org/about/history.html> [05.12.2015]
<http://www.chinahighlights.com/hong-kong/attraction/hongkong-park.htm> [05.12.2015]
<http://www.esmadrid.com/informacion-turistica/centro-cultural-casa-de-vacas> [05.12.2015]
<http://www.horydoly.cz/turiste/valdstejska-zahrada-pro-ceskeho-naboba.html> [05.12.2015]
<http://www.iranicaonline.org/articles/chardin-sir-john> [05.12.2015]
<http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp> [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/childrens_playground.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/clock_tower.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/olympic_square.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/sports_centre.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/squash_centre.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/facilities/vantage_point.html [05.12.2015]
<http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/layoutplan.html> [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/other_services/refreshment.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/specialties/edward_youde_intro.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/specialties/forsgate_intro.html [05.12.2015]
http://www.lcsd.gov.hk/en/parks/hkp/specialties/old_and_valuable.html [05.12.2015]
<http://www.parkguell.cat/en/park-gueell/over-a-hundred-years-of-history/> [05.12.2015]
http://www.madrid.es/UnidadesDescentralizadas/Educacion_Ambiental/ContenidosBasicos/Publicaciones/Retiro/SendaBotánicaRetiro11.pdf [05.12.2015]
<http://www.turistika.cz/mista/valdstejska-zahrada> [05.12.2015]

Tourist attractiveness of parks on the urban areas – an overview of the problem

Key words: garden, urban park, tourist attractiveness

Abstract:

A park is a planned space with planted, semi-natural, or natural vegetation. Usually parks are organized for human enjoyment and recreation, but some of them were established for protection of wildlife. Park and garden express the harmony that should exist between man and nature. Since ancient times gardens have been visited by travellers. Some of parks and gardens, as Central Park in New York City, or Parc Güell in Barcelona, have gotten a lot of attention of tourists recently, not only by their natural values, but by cultural values too. Parks on urban areas consist not only of grass areas, trees and rocks, but a lot of them also contain historical buildings, monuments, fountains, as well as infrastructure for active recreation – playgrounds, sport fields, walking and biking trails, etc. The article shows tourist attractiveness of park located on urban areas. At the beginning author presented data from top world's city parks rankings. The second part of the article includes short description of four urban parks: in Prague (Czech Republic), in Madrid (Spain), in Isfahan (Iran) and in Victoria (Hong Kong).